

Konference

ES daudzgadu budžets 2028.–2034.gadam: vai piedāvājums atbilst Latvijas interesēm?

2025. gada 28. augusts

Iveta Kažoka (Providus)

Iveta Kažoka uzsver, ka darbs pie nākamā daudzgadu budžeta jau ir sācies un Latvija neatrodas sākuma punktā bez sagatavošanās. Viņa norāda, ka šobrīd ir īpaši svarīgi ne tikai sekot līdzi Eiropas Komisijas 2024. gada jūlijā publicētajam redzējumam par budžeta struktūru, bet arī aktīvi iesaistīties, jo šajā piedāvājumā ir daudz jauna, nezināma un diskutējama. Budžeta plānošanas process nozīmē, ka katrai dalībvalstij būs sava finansējuma aploksne, un tieši detaļas un nianse noteiks, cik lietderīgi Latvija varēs izmantot investīcijas nākamajos septiņos līdz desmit gados.

Kažoka norāda uz risku, ka, ja šīs nianse netiks pienācīgi izdiskutētas un saskaņotas, nākotnē var rasties attaisnojumi, ka Eiropas prasības piespiedušas Latviju ieguldīt līdzekļus neefektīvā veidā. Viņa uzsver, ka šobrīd Latvijai ir īstais brīdis ietekmēt gan lielās prioritātes, gan smalkākās detaļas. Kažoka pauž gandarījumu par plašo auditoriju – gan klātienē, gan tiešsaistē, īpaši sveicot lauku partnerības no dažādiem Latvijas reģioniem – un izsaka cerību, ka diskusijas būs vērtīgas. Tad viņa nodod vārdu ārlietu ministrei Baibai Bražei, kura sniedz ieskatu par Eiropas Komisijas jaunā budžeta piedāvājumu Latvijai.

Baiba Braže (Ārlietu ministrija)

Ārlietu ministre Baiba Braže savā uzrunā uzsver, ka Latvija jau savlaicīgi uzsākusi gatavošanos daudzgadu budžeta sarunām. Viņa atgādina, ka 2024. gada 16. jūlijā Eiropas Komisija publicēja sākotnējo priekšlikumu par nākamo ES daudzgadu budžetu (2028–2034), kas pazīstams kā MFF (Multiannual Financial Framework). Tas būs piektais MFF kopš Latvijas pievienošanās ES, taču tikai ceturtais, kurā Latvija aktīvi piedalās sarunās. Braže paskaidro procesu: budžets tiek apstiprināts uz septiņiem gadiem ar vienprātību starp dalībvalstīm un ar Eiropas Parlamenta piekrišanu; tā pamatstruktūru vēlāk būtiski mainīt vairs nevar. Viņa arī atzīmē, ka sarunas parasti ieilgst vismaz pusotru gadu, tādēļ pabeigšana sakrītīs ar jaunas valdības pilnvaru termiņu pēc nākamajām vēlēšanām.

Latvija savas galvenās intereses ir identificējusi jau pirms priekšlikuma publiskošanas, konsultējoties valdības, partneru un NVO līmenī. Četri stratēģiskie virzieni, ko Latvija prioritizē, ir: drošība un aizsardzība, kohēzijas politika, kopējā lauksaimniecības politika un infrastruktūra (īpaši Rail Baltica), papildus uzsverot arī digitalizācijas jautājumus. Braže norāda, ka būtiska izmaiņa Latvijas nostājā ir drošības un aizsardzības izvirzīšana pirmajā plānā, ņemot vērā Krievijas politiku kā ilgtermiņa draudus Eiropas drošībai.

Ministre paskaidro, ka Krievijas karš būtiski ietekmējis Baltijas valstu un Polijas ekonomiku – palielinot aizsardzības izdevumus, radot inflācijas spiedienu un liekot pārstrukturēt tirgus pēc atteikšanās no Krievijas un Baltkrievijas. Tas rada papildu slogu arī infrastruktūrai,

robežsardzei un muitas dienestiem. Šo iemeslu dēļ Latvijai ir īpaši svarīgi panākt, lai jaunajā budžetā būtu adekvāts finansējums drošības vajadzībām.

Analizējot Komisijas priekšlikumu, Braže uzsver, ka tajā ir gan pozitīvi, gan kritizējami elementi. Pozitīvi ir tas, ka piedāvāts lielāks kopējais budžeta apjoms – aptuveni 2 triljoni eiro –, kas ļauj uzsākt diskusiju ar plašāku iespēju lauku, ņemot vērā jauno prioritāšu finansēšanas nepieciešamību un arī ES iepriekšējo saistību izpildi, piemēram, NextGenerationEU atmaksas segšanu.

Baiba Braže turpina detalizēti skaidrot Latvijas skatījumu uz Eiropas Komisijas priekšlikumu par nākamo daudzgadu budžetu. Viņa uzsver, ka viens no pozitīvajiem aspektiem ir ambiciozāks budžeta apjoms un tas, ka drošība un aizsardzība pirmo reizi tiek tik izteikti integrēta dažādās MFF daļās. Drošības sadaļa ietver ne tikai militāros elementus, bet arī plašu spektru: aizsardzības industrijas stiprināšanu, militāro mobilitāti, civilās aizsardzības spējas, kritiskās infrastruktūras aizsardzību, enerģētikas un IT drošību, robežu stiprināšanu. Latvijai tas pavērtu plašākas investīciju iespējas, tomēr šīs iespējas būs atkarīgas arī no spējas pamatot savas vajadzības un konkurēt ar citām dalībvalstīm.

Pozitīvi vērtējams arī finansējuma pieaugums Eiropas infrastruktūras savienojamībai, kas ir būtiski Rail Baltica īstenošanai – paredzētais finansējums no 34 miljardiem pieaug līdz 81 miljardam eiro. Braže uzsver arī to, ka paredzēts stabils, no MFF griestiem neatkarīgs finansējums Ukrainai – 100 miljardi eiro, kas signalizē par ilgtermiņa ES atbalstu Ukrainas atjaunošanai un integrācijas procesam. Tāpat pozitīvi vērtējama budžeta rezerves veidošana, kas ļaus elastīgāk reaģēt uz neparedzētiem izaicinājumiem nākamajos gados, kā arī fondu sasaistīšana ar tiesiskuma principiem, kas jau Covid fondu izmantošanā pierādījusi sevi kā efektīvs instruments.

Vienlaikus ministre norāda uz kritiskajiem aspektiem. Latvija ar bažām uztver budžeta vienkāršošanas ideju, jo tā var radīt neskaidrības nacionālo un reģionālo plānu veidošanā un mazināt dalībvalstu uzticēšanos vienai otrai un ES institūcijām. Īpaši problemātiski ir tas, ka pieaug finansējums Komisijas tieši pārvaldītajām programmām, bet samazinās dalībvalstīm paredzētās nacionālās aploksnes. Tas nozīmē, ka kohēzijas un kopējai lauksaimniecības politikai, kas līdz šim katrai veidoja apmēram trešdaļu no budžeta, jaunajā priekšlikumā paredzēts mazāk nekā puse no kopējā ES budžeta. Latvijai kopējais iezīmētais apjoms ir 9,3 miljardi eiro, taču inflācijas un cenu līmeņa dēļ šis skaitlis reāli nozīmē mazāku atbalstu.

Braže uzsver, ka Latvija stingri iestāsies par to, lai tradicionālās politikas – kohēzija un lauksaimniecība – netiktu atstātas novārtā. Tieši šīs politikas ir bijušas pamats Latvijas ekonomiskajai attīstībai, palīdzējušas mazināt reģionālās un sociālekonomiskās atšķirības, un to nozīmīgumu atzīst gan pašvaldības, gan NVO, gan nozares. Viņa atgādina, ka 2004. gadā Latvijas IKP uz vienu iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes bija tikai 47,4% no ES vidējā, bet tagad tas ir sasniedzis ap 71%, kas liecina par ievērojamu progresu.

Tomēr nākotnes konvergenci bremzē Krievijas izraisītais karš, kas rada nesamērīgu slogu Latvijai. Tas nozīmē gan papildu ieguldījumus aizsardzībā un robežu drošībā, gan muitas un finanšu institūciju darbu sankciju īstenošanā, kas pirms kara nebija nepieciešami. Latvija ir izveidojusi spēcīgu sankciju uzraudzības sistēmu, taču sagaida līdzīgu pieeju arī no citām dalībvalstīm.

Ministre uzsver, ka Latvijai ir nepieciešams saglabāt līdzvērtīgu atbalsta līmeni kā līdz šim, lai sasniegtu mērķi – līdz 2034. gadam panākt 80% no ES vidējā IKP uz vienu iedzīvotāju pēc paritātes. Viņa arī akcentē īpaša atbalsta nepieciešamību ES ārējām robežām ar Krieviju un Baltkrieviju, jo robežreģioniem ir gan ekonomiski, gan drošības izaicinājumi. Braže atgādina,

ka Latvija sargā visas ES ārējās robežas, un tāpēc gaida papildu līdzekļus šīs funkcijas turpināšanai.

Viņa brīdina, ka kohēzijas un lauksaimniecības budžetu apvienošana vienā piešķīrumā var radīt riskus pārtikas ražošanas un lauku attīstības perspektīvai. Tādēļ Latvija turpinās iestāties par šo politiku saglabāšanu kā atsevišķām un skaidri prognozējamām budžeta pozīcijām.

Iveta Kažoka (Providus)

Pēc ārlietu ministres Baibas Bražes uzrunas, Iveta Kažoka pateicas par sniegto ievadrunu un par skaidru ieskatu Latvijas interesēs saistībā ar jauno daudzgadu budžetu. Viņa paziņo par izmaiņām programmā: Eiropas Komisijas pārstāvja Latvijā Andra Kužnieka dalība pasākumā atcelta, jo negaidītā vizītē Latvijā ieradīsies Eiropas Komisijas priekšsēdētāja Urzula fon der Leiena. Tas ir ļoti pagodinoši Latvijai, taču sarežģīt pasākuma norisi. Kažoka informē, ka Kužnieka vietā uzstāstīs cita kompetenta EK pārstāve – Signe Groza, kura sniegs plašāku ieskatu Komisijas priekšlikumā un “lielajā bildē”, lai pirms diskusijām dalībnieki būtu labāk informēti.

Signe Groza (Eiropas Komisija)

Signe Groza, atklājot savu prezentāciju, norāda, ka ārlietu ministre jau ļoti precīzi iezīmējusi galvenos Komisijas priekšlikuma aspektus, taču viņa vēlas tos papildināt vizuāli un strukturāli. Eiropas Komisijas piedāvājums paredz ES kopējo budžetu palielināt līdz 1,26% no IKP. Tas ietver gan Covid-19 atveseļošanas fonda atmaksu, gan arī papildu palielinājumu citām jomām, tādējādi nodrošinot, ka budžets ir ambiciozāks un spējīgs risināt drošības, aizsardzības, konkurētspējas, migrācijas, zaļās pārejas un klimata pārmaiņu izaicinājumus. Groza uzsver, ka Latvijai šis ir īpaši nozīmīgi, jo tā ir viens no lielākajiem ES fondu neto ieguvējiem.

Viņa paskaidro, ka piedāvājums paredz būtisku budžeta struktūras vienkāršošanu: iepriekšējās 52 programmas tiks apvienotas 16, tādējādi mazinot birokrātiju un atvieglot fondu pieejamību. Jaunā pieeja vairāk koncentrēsies uz rezultātiem, nevis formālu atbilstību. Tas nozīmē, ka, līdzīgi kā Covid-19 atveseļošanas fondā, finansējums tiks izmaksāts par konkrētu mērķu sasniegšanu, kas ļaus ātrāk ieplūdināt līdzekļus valstu ekonomikās. Groza uzsver arī to, ka jaunajā sistēmā būs vairāk elastības un iespēju reaģēt uz neparedzētām krīzēm.

Runājot par finansējuma avotiem, Groza norāda uz politisko izaicinājumu: vairākas dalībvalstis, kas ir neto maksātājas, stingri iebilst pret savu iemaksu palielināšanu. Līdz ar to Komisija piedāvā paplašināt “pašu resursu” sistēmu. Tas ietver esošo resursu pārskatīšanu, jaunu korekciju mehānismus un papildus ieņēmumu avotu ieviešanu. Kā piemēru viņa min plānotās iemaksas no lielajiem uzņēmumiem ar apgrozījumu virs 100 miljoniem eiro gadā (“Corporate Resource for Europe”), akcīzes nodokļa palielināšanu tabakai, kā arī papildu maksājumus par elektronisko iekārtu atkritumu apsaimniekošanu, ja tie netiek šķiroti. Šie resursi ļautu nodrošināt papildu ieņēmumus, kas nepieciešami budžeta paplašināšanai.

Signe Groza turpina savu prezentāciju, izskaidrojot Eiropas Komisijas priekšlikuma detaļas par nākamo daudzgadu budžetu. Viņa uzsver, ka valsts un reģionu partnerības plānos tiks apvienots finansējums vairākām politikām vienlaicīgi: kohēzijai, lauku attīstībai, sociālajai politikai, zivsaimniecībai, migrācijai, robežu pārvaldībai un iekšējai drošībai. Tāpat paredzēti

jauni mehānismi reģionu iesaistei šo plānu izstrādē, lai nodrošinātu lielāku līdzdalību un atbildību.

Šajos partnerības plānos kopējais budžets paredzēts 865 miljardi eiro, no kuriem vismaz 218 miljardi būs rezervēti nabadzīgākajiem reģioniem. Groza piemin arī jaunu instrumentu – Eiropas katalizatoru, kas papildus grantam sniegs iespējas aizdevumiem. Tajos noteikti arī minimālie mērķrādītāji: 43% aktivitāšu klimatam un videi un vismaz 14% sociālajai jomai. Latvijai paredzētā aploksne ir 9,3 miljardi eiro, un aprēķinos jau ietverts papildu koeficients valstīm, kas robežojas ar Krieviju un Baltkrieviju.

Otrā lielā sadaļā ir Eiropas konkurētspējas fonds ar ievērojamu palielinājumu inovāciju, noturības un drošības programmām – 130,7 miljardi eiro, kas ir vairāk nekā pieckāršs pieaugums. Tas ietvers arī ieguldījumus kibernetiķībā, divējādas nozīmes infrastruktūrā un aizsardzībā. Groza atkārtoti uzsvē 100 miljardu eiro rezervi Ukrainai un skaidro, ka Eiropas infrastruktūras savienošanas instrumentam paredzēts būtisks finansējuma kāpums, īpaši Rail Baltica un militārās mobilitātes vajadzībām. Finansējums šai sadaļai desmitkāršots, kas nozīmē lielākas iespējas arī Latvijai.

Viņa norāda, ka Komisija piedāvā vairāk elastības un jaunas iespējas, piemēram, ilgtspējas instrumentu, kas ļaus neizmantotos resursus novirzīt fonda ātrākai apguvei. Tāpat paredzēts jauns krīzes mehānisms ar iespēju nākotnē izsniegt aizdevumus līdz 395 miljardiem eiro, ja situācija to prasīs, taču šāda rīcība notiks tikai ar dalībvalstu vienbalsīgu lēmumu un Eiropas Parlamenta piekrišanu.

Svarīgs uzsvērs tiek likts arī uz pārvaldības vienkāršošanu: tiks izstrādāta vienota metodika aizdevumu uzraudzībai, samazināts sasniedzamo rādītāju skaits, pārskatītas ziņošanas prasības un izveidots vienots pieteikumu portāls. Vienlaikus caurspīdīguma prasības kļūs stingrākas – turpmāk plānots publicēt ne tikai lielākos fondu saņēmējus, bet pilnīgi visus. Groza noslēdz, uzsvērot, ka šīs ir galvenās budžeta struktūras iezīmes un ka jaunais priekšlikums paredz būtiskas iespējas, ja valstis pratīs tās izmantot.

Iveta Kažoka (Providus)

Pēc Signes Grozas uzrunas Iveta Kažoka pateicas par prezentāciju un aicina viņu pievienoties diskusijas galdam. Lai nodrošinātu raitāku sarunu, tiek izmantoti divi mikrofoni. Kažoka iepazīstina auditoriju ar diskusijas dalībniekiem. No valdības puses piedalīsies finanšu ministrs Arvils Ašeradens, savukārt pilsonisko sabiedrību pārstāvēs trīs eksperti.

Latvijas Lauku forumu pārstāvēs Anita Seļicka, kurai uzticēts sniegt skatījumu no lauku cilvēku perspektīvas. Kažoka viņu raksturo kā vienu no retajiem pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem, kas ilgstoši un dziļi sekojis ES fondu izmantošanai, piedaloties dažādās uzraudzības komitejās. Otrs dalībnieks ir Andris Gobiņš, kurš darbojas Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejā Briselē un ir pazīstams kā cilvēks, kurš Latvijas pilsonisko sabiedrību regulāri informē par jaunumiem Eiropas politikas veidošanā. Trešā dalībniene ir Agita Pleiko no Jēkabpils (Krustpils), Vidusdaugavas NVO centra vadītāja. Viņa ir iesaistīta jaunā sadarbības formātā starp pilsonisko sabiedrību un Ministru kabinetu, īpaši budžeta jautājumu jomā, kas padara viņas ieguldījumu diskusijā būtisku.

Anita Seļicka (Latvijas Lauku forums)

Diskusijā pirmā vārdu saņem Anita Selicka, kura sniedz savu skatījumu uz Eiropas Komisijas priekšlikumu no pilsoniskās sabiedrības un lauku perspektīvas. Viņa uzreiz atzīst, ka ilgi darbojusies dažādos uzraudzības formātos un cieši sekojusi fondu izmantošanai Latvijā, kā arī sadarbojusies ar biedru organizācijām un vietējām grupām, kas īsteno vietējās attīstības stratēģijas. Tādēļ viņas skatījums balstās gan praktiskā pieredzē, gan plašākā analizē par to, kā Eiropas finansējums ietekmē teritorijas.

Selicka priekšlikumu raksturo kā “Šrēdingera kaķi” – it kā lielāks, bet vienlaikus it kā mazāks. No vienas puses, redzams, ka budžeta apjoms palielinās, taču jaunās prioritātes un nosacījumi nozīmē, ka pieejamās iespējas reģioniem un lauku teritorijām faktiski kļūst šaurākas. Viņa īpaši uzsver, ka Latvijas nevalstiskajām organizācijām bieži trūkst kapacitātes konkurēt ar citām valstīm par tiešajiem ES finansējumiem, piemēram, caur programmu Agora EU. Pieredze rāda, ka Latvija proporcionāli saņem mazāk nekā citas dalībvalstis, pat salīdzinot ar Austrumeiropas valstīm. Tas norāda uz nepieciešamību visām pusēm – valdībai, privātajam sektoram un NVO – nopietni strādāt pie spējas izmantot šīs iespējas.

Pozitīvi Selicka vērtē to, ka Latvijā starp ministrijām, Eiropas Komisijas pārstāvniecību un pilsonisko sabiedrību veidojas salīdzinoši atvērts dialogs. Taču viņa uzsver arī lielās bažas. Šajā plānošanas periodā, darbojoties uzraudzības komitejās dažādās jomās (lauku attīstībā, zivsaimniecībā, Eiropas Sociālajā fondā u.c.), bieži nākas saskarties ar situācijām, kad lēmumi par finanšu pārdali vai noteikumu maiņu nav pietiekami skaidri izskaidroti. Kā piemēru viņa min 15% līdzekļu pārdali, kas nozīmēja mazāku valsts līdzfinansējumu un īsāku projektu īstenošanas termiņu. Tas radījis neskaidrību un apdraudējis jau iesāktās iniciatīvas.

Selicka norāda, ka šobrīd pilsoniskajai sabiedrībai ir sajūta, ka lēmumu pieņemšana kļūst vēl attālāka un grūtāk izsekojama. Kad fondi ir skaidri nošķirti (piemēram, Sociālais fonds, Reģionālās attīstības fonds), ir zināmi konkrēti partneri un struktūras, pie kā vērsties. Taču apvienojot vairākas politikas vienā lielā finansējuma grozā, rodas apjukums par to, kur un kā notiek diskusijas un kādā veidā sabiedrība var kvalitatīvi iesaistīties.

Viņa min pozitīvu piemēru – Valsts kancelejas iniciatīvu organizēt dialoga aplūkos ar iedzīvotājiem par Latvijas nākotni līdz 2050. gadam. Šajās sarunās simtiem cilvēku paiduši savus redzējumus, kas parādījuši skaidru tendenci: ikdienas problēmas, piemēram, pakalpojumu centralizācija un pieejamība, joprojām ir neatrisinātas un dominē iedzīvotāju domāšanā par nākotni. Rezultātā sabiedrības vīzija par nākotni ir piesardzīga un piezemēta – maz tiek runāts par konkurētspēju vai tehnoloģiju attīstību, vairāk par praktiskām lietām. Tomēr šī piesardzība nav pasīva: iedzīvotāji reģionos un pilsētās ir nobrieduši, gatavi uzņemties atbildību un īstenot risinājumus, ja vien viņiem tiek sniegtas iespējas un pieejami resursi.

Anita Selicka turpina savu uzrunu, akcentējot pilsoniskās sabiedrības vēlmi būt ne tikai finansējuma saņēmējai, bet arī līdzdalībnieci pārmaiņu procesā. Viņa uzsver, ka jaunajā Eiropas Komisijas piedāvājumā būtiski ir pieci atslēgas jēdzieni, kurus jau minējusi arī Signe Groza: vienkāršošana, elastība, drošības mehānismi, stratēģiskums un rezultativisms.

Runājot par vienkāršošanu, Selicka norāda, ka jaunais budžets ne tikai atspoguļos cīņu par finansējuma pieejamību Latvijai kopumā, bet radīs arī iekšēju konkurenci starp pilsētām un laukiem, starp nozarēm un teritorijām. Tas nozīmē, ka svarīgi būs piedalīties diskusijās un ietekmēt lēmumu pieņemšanu, nevis tikai kļūt par īstenotājiem. Viņa brīdina, ka īpaša uzmanība jāvelta mazāk pārstāvētām iedzīvotāju grupām, kuras bieži vien nav klātesošas augsta līmeņa diskusijās, un atgādina, ka, lai gan noteikts 14% minimums sociālajai jomai un 16% attālajām teritorijām, šīs daļas ir salīdzinoši mazas.

Otrkārt, Seļicka uzsver elastības pozitīvo pusi – tā var pasargāt no ad hoc risinājumiem un palīdz ātrāk reaģēt uz neparedzētām situācijām. Tomēr viņa pauž bažas par drošības mehānismu trūkumu. Kā piemēru viņa min sabiedrības virzītu vietējo attīstību, kur šajā plānošanas periodā finansējums nav iezīmēts tik konkrēti kā iepriekš. Tas rada risku, ka elastība varētu nozīmēt arī nepastāvību un neskaidrību ilgtermiņā.

Treškārt, viņa pievēršas stratēģiskumam, kas bieži tiek minēts kā jaunā budžeta virzības princips. Seļicka jautā – stratēģiskāk kam? Vai tā ir stratēģiskāka Eiropa, stratēģiskāka Latvija, vai tikai lieli megaprojekti? Viņa norāda, ka Latvijā vēl nav pabeigts Nacionālais attīstības plāns, un tādēļ trūkst skaidra redzējuma par prioritātēm. Tas rada risku, ka vietējo risinājumu, NVO iniciatīvu un mazās infrastruktūras jautājumu nozīme varētu pazust lielo projektu ēnā.

Ceturtkārt, runājot par rezultativismu, Seļicka uzsver, ka jaunā pieeja ar mazāku indikatoru skaitu var padarīt neredzamus tā saucamos “mīkstos projektus”. Demokrātijas stiprināšana, sabiedrības līdzdalība, sociālais atbalsts un citi līdzīgi pasākumi ir grūti izmērāmi ar ekonomiskiem indikatoriem, tādēļ pastāv risks, ka tie tiks ignorēti. Viņa brīdina, ka koncentrēšanās tikai uz IKP pieaugumu vai citiem makrorādītājiem var neuzrādīt reālo reģionu nevienlīdzību un sabiedrības vajadzības.

Noslēdzot savu uzrunu, Seļicka iezīmē četrus galvenos akcentus: vienkāršošana, elastība, stratēģiskums un rezultativisms, kas jāvērtē kritiski, lai budžeta pārmaiņas nenotiktu uz sabiedrības interešu rēķina.

Iveta Kažoka (Providus)

Pēc Seļickas uzstāšanās Iveta Kažoka pateicas un apkopo līdzšinējo diskusiju. Viņa uzsver, ka līdz šim izskanējuši trīs skatījumi: Eiropas Komisijas redzējums, ārlietu ministres Baibas Bražes Latvijas valdības skatījums ar uzsvērtajām prioritātēm un Seļickas paustās pilsoniskās sabiedrības bažas par iespējamām “turbulencēm”, ko radītu jaunā fonda arhitektūra, ja dažādas nozares un teritorijas būtu spiestas konkurēt cita ar citu. Kažoka jautā finanšu ministram, kā viņš redz šo “lielo bildi”: vai arī nākamajā periodā ES fondi veidos tikpat lielu daļu no Latvijas investīcijām kā līdz šim (40–50% no publiskajām investīcijām), vai arī valstij jāsāk domāt par alternatīviem finansējuma avotiem.

Arvils Ašeradens (Finanšu ministrija)

Finanšu ministrs Arvils Ašeradens uzsāk savu uzrunu, sakot paldies par diskusiju un norādot, ka tā notiek ļoti sarežģītā un daudzlīmeņu kontekstā. Viņš uzsver, ka, runājot par budžetu, nevar aprobežoties tikai ar frāzi “Latvijai būs tā vai citādi”, jo realitāte ir daudz sarežģītāka – diskusijas skar vairākus līmeņus, no kuriem katrs ir svarīgs Latvijas turpmākajai attīstībai.

Iveta Kažoka (Providus)

Iveta Kažoka pēc finanšu ministra pirmajām piezīmēm uzdod jautājumu par nākotni. Viņa norāda, ka runa ir par salīdzinoši tālu periodu – 2028.–2034. gadu, ar iespējamu ietekmi arī līdz 2037. gadam, un jautā, cik lielā mērā Latvijai jau šobrīd būtu jādomā stratēģiski par to, kā izmantot Eiropas finansējumu. Viņa atgādina, ka līdzšinējā pieeja bija balstīta uz ES

programmu noteikšanu, kur Latvija vairāk pielāgojās kopīgajam ietvaram, bet ne vienmēr pati noteica, ko grib finansēt. Kažoka rosina diskutēt, vai nav pienācis laiks definēt, kādas lietas Latvijai noteikti būtu jāfinansē kopīgi ar Eiropu, jo no valsts budžeta vien šādas vajadzības nebūs iespējams nosegt.

Arvils Ašeradens (Finanšu ministrija)

Arvils Ašeradens atbild, norādot, ka situācija ir jāvērtē ļoti plašā kontekstā. Viņš piekrīt, ka ārlietu ministre precīzi iezīmējusi ES budžeta instrumentu būtību, bet uzsver, ka jāskatās uz globālajiem apstākļiem. Šobrīd pasaulē ir viskomplicētākā ģeopolitiskā situācija kopš Otrā pasaules kara. Tas nav tikai Krievijas karš Ukrainā – visā pasaulē pieaug nemiera un krīzes punkti, un starptautiskā tirdzniecība kļūst nestabila, sabrūk ierastās pievienotās vērtības ķēdes. Tas nozīmē milzīgu nenoteiktību, kas tieši ietekmē Eiropas Savienību.

Eiropai nākas mobilizēt resursus drošībai. Ašeradens uzsver, ka Baltijas valstu lēmums atvēlēt 5% IKP aizsardzībai bijis ārkārtīgi nozīmīgs un kalpojis kā stimuls citām NATO valstīm. Taču viņš brīdina, ka finansējuma palielināšana aizsardzībai ir sarežģīta: katrs nākamais procents kļūst arvien dārgāks, jo to var nodrošināt tikai atņemot resursus citām nozarēm. Nodokļus neierobežoti celt nav iespējams, tāpēc jānotiek pārdalei.

Ministrs skaidro, ka šobrīd Eiropas priekšā stāv divi galvenie jautājumi: drošība un ekonomikas izaugsme. Drošība nozīmē atturēšanas politikas uzturēšanu un aizsardzības spēju stiprināšanu, bet ekonomikas izaugsme šobrīd ir “jūklī” nestabilās pasaules tirdzniecības dēļ. Viņš uzsver, ka Eiropa vairs nav pasaules pirmā vai otrā ekonomika – tā ir trešā lielākā, un tas rada nepieciešamību runāt par Eiropas konkurētspēju globālā mērogā.

Tas tieši nosaka donoru valstu attieksmi: tās pieprasa, lai vispirms tiktu atrisināti aizsardzības jautājumi un tikai tad meklēti resursi ekonomiskajai konkurētspējai. Ašeradens norāda, ka notikušas fundamentālas izmaiņas arī lielās valstīs, piemēram, Vācijā, kur aizsardzības prioritāte vairs netiek apšaubīta. Tomēr viņš uzsver, ka paralēli ir jāmeklē risinājumi Eiropas ekonomiskajai attīstībai, pieminot kapitāla tirgus, digitālo konkurētspēju un citus faktorus kā galvenos “mega jautājumus”.

Finanšu ministrs Arvils Ašeradens turpina, konkretizējot Latvijas priekšā stāvošos uzdevumus. Viņš norāda, ka Latvijai ir divi galvenie stratēģiskie izaicinājumi: pirmkārt, nodrošināt drošību, turot solījumu par 5% no IKP aizsardzībai, kas nozīmē milzīgas izmaksas; otrkārt, veicināt ekonomisko izaugsmi, neskatoties uz ģeopolitisko nenoteiktību un pārrautām tirdzniecības saitēm. Latvija atrodas robežvalsts statusā līdzās Polijai, Baltijas valstīm un Somijai, kur investīcijas ienāk piesardzīgi un kopumā investīciju plūsmas reģionā ir vājas. Tas nozīmē, ka fiksētie aizsardzības izdevumi var kļūt nepanesami, ja IKP saruks – 5% var pārvērsties 7–8%, kas jau būtu kritiski.

Viņš akcentē, ka fondu instrumentiem Latvijā ir divi uzdevumi. Pirmkārt, operacionālais – šobrīd risināt drošības un ekonomikas izaugsmes jautājumus, kur būtiski ir Ārlietu ministrijas panākumi sarunās ES līmenī. Otrkārt, septiņu gadu perspektīva, kur Latvijai nepieciešams definēt savas prioritātes. Šeit Ašeradens atzīst, ka pastāv zināms vakuums – nav ne mehānisma, ne plašas sabiedriskas vienošanās par to, kas būtu Latvijas ilgtermiņa attīstības mērķi.

Viņš norāda uz krasajām reģionālajām atšķirībām: Rīga un Pierīga jau šobrīd ir Eiropas līmeņa IKP, savukārt Latgale atpaliek daudzkārtīgi. Tik lielas disproporcijas nav citās Baltijas valstīs, un tas uzliek Latvijai pienākumu domāt par izlīdzināšanu. Ašeradens uzsver, ka Latvijai jāveic

stratēģiska izvēle par specializāciju, kas spētu dot jaunu ekonomikas impulsu, līdzīgi kā Igaunija izvēlējās digitālo valsti, bet Lietuva – biznesa pakalpojumu centrus. Latvijā šādas izvēles vēl nav skaidri definētas, un diskusijas par cilvēkkapitāla attīstību, piemēram, atbildīgas ministrijas līmenī, vēl ir nepietiekami skaidras.

Viņš arī uzsver, ka Covid laikā izveidotie fondi parādīja skaidru likumsakarību – valstis, kas bija reformējušas budžetēšanas sistēmu no funkciju finansēšanas uz rezultātu orientētu pieeju, guva daudz augstākus rezultātus. Jaunajā ES fondu periodā arī paredzēta prasība demonstrēt konkrētus, izmērāmus rezultātus. Tie, kas spēs tos pierādīt, saņems lielāku atbalstu. Tas nozīmē, ka Latvijai jāmaina domāšana.

Kā piemēru Ašeradens min jaunās izmaiņas Publisko iepirkumu likumā. Ja agrāk sabiedrība netika uzticēta un bija ieviestas daudzas pārmērīgas regulas, tad šobrīd sabiedrība ir sasniegusi pietiekamu briedumu, lai rīkotos atbildīgi. Tāpēc daļa liekās birokrātijas ir atcelta, piemēram, politisko iepirkumu komitejas, kas bija Latvijas pašu izdomājums un Eiropā neeksistēja. Viņš uzsver, ka pārmērīga regulācija bieži vien kavē sasniegt rezultātus, tāpēc svarīgi ir atrast līdzsvaru starp caurskatāmību un efektivitāti.

Iveta Kažoka (Providus)

Iveta Kažoka, atsaucoties uz Ašeradena teikto, norāda, ka viņa uzsvērtā “vakuma” problēma ir ļoti būtiska. Diskusija par to, kādas investīcijas Latvijai patiešām nepieciešamas un kādā virzienā valsts vēlas attīstīties, šobrīd trūkst, lai gan tā būtu jāorganizē jau tagad. Līdzšinējās sarunās dominē uzņēmējdarbības pārstāvju viedokļi, taču mazāk dzirdamas citu sabiedrības grupu balsis – lauku, vides, NVO un citu nozaru skatījums. Tāpēc šī diskusija ir apzināti strukturēta tā, lai par Eiropas daudzgadu budžetu un investīciju jautājumiem izskanētu arī tās balsis, kuras ikdienā reti tiek uzklausītas.

Kažoka pievēršas nākamajam diskusijas dalībniekam – Andrim Gobiņam, kurš ir gan Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas pārstāvis, gan Eiropas Kustības Latvijā priekšsēdētājs. Viņa lūdz viņu paust savu redzējumu par jauno daudzgadu budžetu un ierosināt akcentus, kas Latvijai būtu svarīgi, ņemot vērā arī viņa pieminēto “stratēģisko vakumu”.

Andris Gobiņš (Eiropas Kustība Latvijā / Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja)

Andris Gobiņš savu uzstāšanos sāk ar pateicību Providus un Iveta Kažokai par diskusijas organizēšanu un rūpīgo sagatavošanos, atzīmējot, ka šī nav tikai viena saruna, bet plašāka darba procesa daļa. Viņš norāda, ka auditorijā ir liela ekspertīze, kas var dot būtisku ieguldījumu diskusijai par daudzgadu budžetu.

Viņš uzsver, ka nevajadzētu strikti nodalīt Latvijas un Eiropas skatījumu, jo abas dimensijas ir cieši saistītas. Tomēr viņš pauž vilšanos, ka Eiropas Komisijas piedāvājumā neredz pietiekamu “lūzuma punktu” jeb *Zeitenwende* – fundamentālu pārmaiņu atspoguļojumu, kas atbilstu šodienas ģeopolitiskajiem un demokrātiskajiem izaicinājumiem. Pēc viņa domām, budžetam būtu jābūt Eiropas pamatu stiprināšanas budžetam, koncentrējoties uz drošību, demokrātijas noturību, solidaritāti un kopienas spēcīgāšanu. Šie aspekti dokumentā ir pieminēti, bet pārāk izkaisīti un nepietiekami fokusēti.

Viens no lielākajiem trūkumiem, ko Gobiņš saskata, ir sabiedrības līdzdalības un procesa kvalitātes nepietiekamība. Komisijas piedāvātā programmu apvienošana vienā lielā ietvarā teorētiski var vienkāršot sistēmu, bet praktiski var novest pie tā, ka stiprākie “izstumj” vājākos, jo procesā nav nodrošināts pietiekams līdzsvars. Lai to mazinātu, nepieciešams kvalitatīvs process, kas balstās sabiedriskā līgumā. Taču Latvijā tas kārtējo reizi notiek “pēdējā brīdī” – sabiedrība tiek iesaistīta tikai tad, kad jau jāsāk dalīt naudu, bet Nacionālais attīstības plāns, kas būtu loģisks ietvars prioritāšu noteikšanai, nav izstrādāts atbilstošā kvalitātē.

Viņš kritizē arī sabiedrības pārstāvju nepietiekamu iesaisti budžeta veidošanas procesos. Finanšu ministrijas darba grupās dominē uzņēmēju organizācijas, bet pilsoniskās sabiedrības un demokrātijas pamatstruktūru pārstāvji bieži tiek ignorēti vai atstāti novārtā. Rezultātā reģionālās un sociālās nevienlīdzības problēmas netiek atbilstoši atspoguļotas budžetā, kas savukārt palielina plaisu starp Rīgu un pārējiem reģioniem. Gobiņš min, ka demokrātijas un pilsoniskās sabiedrības stiprināšanai paredzēto līdzekļu trūkums noved pie tā, ka profesionāli cilvēki tiek atlaisti no biedrībām, un pēc tam visu jāsāk no jauna, kas ir neefektīvi un nelietderīgi.

Viņš uzsver trīs galvenos akcentus. Pirmkārt, nepieciešama lielāka sabiedrības līdzdalība, īpaši mazāk aizsargāto grupu pārstāvju. Otrkārt, vajadzīga skaidrība par mērķiem – ja nav iespējams panākt sabiedrisku vienošanos par saturu, tad vismaz jāsakārto process, lai tas būtu caurspīdīgs un kvalitatīvs. Treškārt, nepieciešama stabila struktūra, kas nodrošina saskaņotu darbu starp ministrijām un citām institūcijām, lai nebūtu haosa, kāds bija iepriekšējā budžeta periodā, kad atbildības bija izkaisītas starp Finanšu un Ārlietu ministriju.

Gobiņš secina, ka šobrīd jaunajā daudzgadu budžetā pietrūkst skaidra fokusa uz Eiropas pamatvērtību stiprināšanu un pārāk maz uzmanības tiek veltīts procesam un līdzdalībai. Viņš uzskata, ka tikai caur kvalitatīvu sabiedrisko līgumu un skaidru struktūru iespējams nodrošināt, lai Latvija un Eiropa kopumā no šī budžeta gūtu maksimālu ieguvumu.

Iveta Kažoka (Providus)

Pēc Andra Gobiņa uzstāšanās Iveta Kažoka pateicas par viņa redzējumu un piebilst, ka šajā konkrētajā jautājumā būtiska ir arī Ārlietu ministrijas loma. Viņa uzsver, ka pagaidām pilsoniskās sabiedrības pārstāvji daudzgadu budžeta veidošanā Latvijā ir tikuši iesaistīti aktīvāk nekā agrāk, un ministrijas bijušas atsaucīgas, aicinot pārstāvjus piedalīties. Vienlaikus viņa norāda, ka Gobiņa paustie akcenti par struktūras un koordinācijas trūkumu paliek ļoti svarīgi un diskusijā ņemami vērā.

Agita Pleiko (Vidusdaugavas NVO fonds)

Agita Pleiko sāk ar pateicību Providus par uzaicinājumu, uzsverot, ka nav bieži, kad cilvēks no reģioniem tiek aicināts piedalīties šādā augsta līmeņa diskusijā. Viņa atzīst, ka Eiropas Komisijas jūlijā publicētais daudzgadu budžeta rāmis radīja sajūtu, ka tas ir ļoti vispārīgs un atstāj daudz neskaidrību. Programmu skaita samazinājums no 52 uz 16 rada jautājumus par to, kā tiks nodrošinātas robežas starp politikām, kā darbosies elastīgais finansējums un kā Latvija spēs strukturēt savas prioritātes. Viņa arī piekrīt finanšu ministra teiktajam, ka ir nepieciešama domāšanas maiņa un debates par šiem jautājumiem jāpadziļina.

Pleiko akcentē divas lietas, kuras nevajadzētu pazaudēt nākamajā plānošanas periodā, un pievieno vienu būtisku bažu. Pirmkārt, jāatceras, ka valsts pastāv arī reģionos un ka tur ir

pilsoniskā sabiedrība, kas bieži darbojas ar ļoti ierobežotu kapacitāti. Reģionālajām NVO nereti trūkst resursu, lai piedalītos lielos Eiropas mēroga projektos, tādēļ ir svarīgi nodrošināt, lai šīm organizācijām būtu iespēja stiprināt savu kapacitāti ilgtermiņā. Otrkārt, Latvija un Eiropa nevar ignorēt straujo sabiedrības novecošanu. Viņa min Somijas piemēru, kur valsts ir atzinusi, ka līdzšinējā politikas plānošana vairs neatbilst demogrāfiskajai realitātei. Latvijā bieži tiek pausts uzskats, ka nākotnē varētu notikt “demogrāfiskais sprādziens”, taču pat tādā gadījumā sabiedrības novecošana turpināsies, un tā būs horizontāla prioritāte, kas jāņem vērā visās politikās.

Kā trešo bažu punktu Pleiko min programmu “Agora”, kurā paredzēts iekļaut arī pilsoniskās sabiedrības intereses. Viņa pauž bažas, ka, apvienojot to ar mediju un kultūras finansējuma vajadzībām, pastāv risks, ka pilsoniskās sabiedrības vajadzības pazudīs lielajā kopainā, lai gan formāli programmas budžets pieaug. Tas, viņasprāt, ir jautājums, kas īpaši rūpīgi jāuzrauga, lai nodrošinātu, ka demokrātijas un NVO stiprināšana netiek atstāta otrajā plānā.

Iveta Kažoka (Providus)

Iveta Kažoka pēc Pleiko runas atzīst, ka visi līdz šim runātāji iezīmējuši ļoti būtiskus aspektus, kas jāņem vērā domājot par nākamo daudzgadu budžetu. Tomēr viņa vēlas iesaistīt arī klātesošos. Viņa aicina auditoriju padalīties ar divām lietām: pirmkārt, ar vadlīnijām vai idejām, kas būtu svarīgi apsvērt, kamēr Latvija vēl tikai veido savu nacionālo pozīciju; otrkārt, ar bažām par to, ko viņi saskata šajā jaunajā budžeta piedāvājumā. Kažoka norāda, ka šeit atrodas gan dažādu organizāciju, gan ministriju pārstāvji, kas jau iedziļinājušies šajos jautājumos, tādēļ būtu vērtīgi dzirdēt arī viņu skatījumu, pirms diskusija turpināsies nākamajā daļā.

Vita Tēraude (Latvijas Dabas fonds)

Vita Tēraude sāk ar atzinību Providus par diskusijas rīkošanu un uzsver, ka jaunajā budžetā viņa kā Latvijas pilsonis redz vairākas pozitīvas lietas – īpaši prioritāti aizsardzībai, ciešāku sasaisti ar tiesiskuma principiem un citus ieguvumus. Tomēr viņas uzdevums ir runāt par to, kas šajā piedāvājumā pietrūkst. Viņa norāda, ka no Eiropas Savienības politisko prioritāšu saraksta faktiski pazudis klimata un vides jautājumu fokuss. Lai gan politisku iemeslu dēļ tie šobrīd tiek atbīdīti malā, problēmas nekur nav pazudušas – tās joprojām ir aktuālas gan Latvijā, gan visā Eiropā.

Viņasprāt, Latvijai diskusijās par nākamo daudzgadu budžetu jāpanāk divi būtiski virzieni. Pirmkārt, Eiropas līmenī jānodrošina, ka saglabājas īpaši finanšu instrumenti, kas ļauj turpināt investēt dabas aizsardzībā un klimata politikā, neatkarīgi no konkurences ar citām prioritātēm, piemēram, aizsardzību. Viņa īpaši uzsver programmas *LIFE* nozīmi – tā jau tagad ir avots, no kura Latvijas institūcijas un NVO (Latvijas Universitāte, Jelgavas Universitāte, Dabas aizsardzības pārvalde, Lauku konsultāciju centrs, Latvijas Dabas fonds u.c.) ir spējušas piesaistīt ievērojamus resursus. Ja šī programma tiktu vājināta, Latvija zaudētu vienu no retajām iespējām finansēt būtiskus vides projektus.

Otrkārt, Latvijas līmenī būtu jānodrošina, ka visas investīcijas tiek rūpīgi vērtētas pēc principa *“nenodarīt būtisku kaitējumu”*. Pēc Tēraudes domām, šis princips līdz šim Latvijā piemērots tikai ļoti formāli, bet nākotnē tas būtu stingri jāievēro. Latvijai gadā vajadzīgi ap 1 miljardu eiro ieguldījumi vides un klimata aizsardzībā, bet pieejami vien 119 miljoni. Tas nozīmē, ka 800

miljoni faktiski “karājas gaisā”. Tāpēc, viņa uzsver, ir ārkārtīgi svarīgi nodrošināt, lai esošās investīcijas netiek izmantotas veidā, kas kaitē videi un radītu vēl lielākus izdevumus nākotnē.

Iveta Kažoka (Providus)

Iveta Kažoka atzīst, ka Tēraudes teiktais izgaismo plašāku problēmu: dabas daudzveidībai jaunajā budžetā nav garantēta īpaša finanšu aploksne, atšķirībā no klimata, kur ir noteikti procentu mērķi. Līdz ar to pastāv risks, ka dabas daudzveidības atbalsts, kas līdz šim lielā mērā tika nodrošināts ar ES fondu palīdzību, nākotnē var tikt apdraudēts. Viņa jautā finanšu ministram Arvilam Ašeradenam, kā Latvijai būtu jādomā šādās situācijās: ja Eiropas Savienība pārstāj finansēt kādu sabiedrībai būtisku jomu – piemēram, dabas daudzveidību vai sociālās programmas, kas līdz šim bija lielā mērā balstītas uz Eiropas fondu naudu. Vai Latvijai ir aptuvenš redzējums, kā šādā gadījumā rīkoties, vai šobrīd šajā jautājumā valda pilnīgs vakums?

Arvils Ašeradens (Finanšu ministrija)

Atbildot uz Vitai Tēraudei izteiktajām bažām par dabas daudzveidības finansējuma nākotni, Arvils Ašeradens uzsvēra, ka investīciju programmēšana Eiropā ir kļuvusi krietni dinamiskāka nekā iepriekš. Ja agrāk septiņu gadu budžeta aplokšņu sadalījums bija gandrīz nemainīgs, tad šodien iespējamās elastīgas pārprogrammēšanas. Viņš minēja piemēru – Latvijai 2024. gadā pieejamajā vienu miljardu eiro lielajā aploksnē jau pārvirzīti 750 miljoni, un Eiropas Komisija esot reaģējusi ļoti ātri. Tas, pēc viņa domām, apliecina, ka budžets vairs nav tik statisks kā iepriekš.

Viņš kategoriski nepiekrīta apgalvojumam, ka klimata un vides jautājumi būtu pazuduši no ES prioritātēm. Tie joprojām esot darba kārtībā, taču šobrīd atrodas ciešā līdzsvara meklējumā ar Eiropas konkurētspējas izaicinājumiem. Kā piemēru viņš minēja diskusiju par aviācijas degvielas nodokļiem, kas var mazināt Eiropas lidsabiedrību konkurētspēju, kā arī zaļās enerģijas integrēšanu enerģētikas nozarē, kur Eiropa savukārt iegūst priekšrocības. Tādēļ notiek “novērtēšanas un izvērtēšanas periods” – kā saglabāt zaļo kursu, vienlaikus nezaudējot ekonomisko konkurētspēju.

Ašeradens arī uzsvēra, ka Latvijā nepieciešams panākt, lai pieejamais finansējums tiktu izmantots ar skaidri definētiem mērķiem un izmērāmiem rezultātiem. Kā piemēru viņš minēja nelielu, apmēram piecu miljonu eiro programmu vides daudzveidībai, kuras rezultāti gan līdz šim neesot bijuši pietiekami skaidri. Tādēļ, pēc viņa domām, būtiskākais uzdevums nav panika par to, ka vides prioritātes pazudīs, bet gan nodrošināt, ka līdzekļi tiek ieguldīti ar jēgu un sasniedz konkrētus rezultātus.

Iveta Kažoka (Providus)

Iveta Kažoka piebilda, ka Tēraudes norādītās bažas ir pamatotas: ja Eiropas finansējums dabas daudzveidībai nākotnē netiks nodrošināts, Latvija riskē pēc 5–10 gadiem zaudēt spēju uzturēt šo nozari. Līdz ar to diskusija ir par to, kā valstij laikus gatavoties šādai iespējai un kā sadalīt atbildību starp nacionālo budžetu un Eiropas fondu finansējumu.

Santa Harjo-Ozoliņa (Alūksnes Lauku partnerība)

Santa Harjo-Ozoliņa, pārstāvēt Alūksnes Lauku partnerību, puda bažas par iespējamo attālināšanos no sabiedrības viedokļa lēmumu pieņemšanā. Viņa izmantoja metaforu par “mammu un tēti, kas izlemj bērnu vietā”, norādot, ka līdz šim LEADER pieejas ietvaros bijusi laba pieredze, ka vietējās kopienas var pašas lemt un rīkoties. Ja nākotnē finansējums tiks koncentrēts tikai lielajos miljardu projektos, tas var radīt risku, ka mazāki, bet vietējām kopienu ļoti nozīmīgi projekti paliks bez atbalsta. Viņasprāt, sabalansēts finansējums starp stratēģiskiem “lielajiem projektiem” un mazākām vietējām iniciatīvām ir būtisks arī drošības un sabiedrības noturības nodrošināšanai pierobežās.

Jānis Hermanis (Latvijas Darba devēju konfederācija)

Jānis Hermanis akcentēja, ka Latvija tuvojas robežai, kurā tā no “saņēmējvalsts” var kļūt par “donorvalsti”. Viņš atsaucās uz ekonomiskajiem rādītājiem: Latvijas IKP uz vienu iedzīvotāju jau sasniedzis 71% no ES vidējā, bet mērķis ir 80%. Ja šis līmenis tiks pārsniegts, Latvijai vairs nebūs tiesību saņemt tik ievērojamus ES fondu līdzekļus kā līdz šim. Hermanis šo procesu salīdzināja ar bērnu, kurš līdz šim dzīvojis no kabatas naudas, bet tagad pieaug un pats kļūst atbildīgs ne tikai par sevi, bet arī par palīdzību citiem.

Viņaprāt, tas nozīmē, ka Latvijai jāmaina domāšana – līdzekļi jāizlieto daudz pārdomātāk, fokusējoties uz ieguldījumiem ar vislielāko atdevi tautsaimniecībai. Šajā kontekstā viņš arī piekrita iepriekš paustajam, ka attieksmei pret finansējumu jāmainās no “naudas apgūšanas” uz “naudas ieguldīšanu ar jēgu”.

Jānis Hermanis uzsvēra, ka Latvijai arvien vairāk jāmaina pieeja no “tērēšanas tērēšanas pēc” uz pārdomātu ieguldīšanu ar atdevi tautsaimniecībai. Viņaprāt, tas kļūst īpaši svarīgi, jo valsts tuvojas statusa maiņai no saņēmējvalsts uz donoru valsti. Viņš arī norādīja uz procedūru vienkāršošanas nepieciešamību, jo nereti ES nauda ir “skatlogā”, bet praktiski nepieejama garo vērtēšanas procesu dēļ.

Jautājums par reģionālo attīstību

Diskusijas gaitā tika uzdots jautājums, kā Eiropas Savienības fondu naudu iespējams izmantot, lai mazinātu Latvijas reģionālās nevienlīdzības plaisu. Rīga un Pierīga esot augsta dzīves līmeņa teritorijas, bet pārējie reģioni atpaliek, un ir svarīgi atrast risinājumus, kā ES naudu izmantot reģionu attīstībai.

Biedrība Zied Zeme

Biedrības pārstāve uzsvēra, ka ES fondi jāuztver kā investīcija, nevis atkarība. Katram ieguldījumam būtu jāsniedz atdeve – finansiāla, sociāla vai emocionāla. Viņasprāt, svarīgi ir, lai pēc budžeta perioda beigām rezultāti saglabātos un netiktu radīta ilūzija, ka viss sabrūk līdz ar fondu beigām. Viņa arī uzsvēra kopienu nozīmi un vienota mērķa nepieciešamību, kā arī resursu iekšēju akumulēšanu, lai Latvija mazāk būtu atkarīga no ārējā finansējuma.

Anita Seļicka (Latvijas Lauku forums)

Atbildot uz jautājumu par reģionu attīstību, Anita Seļicka uzsvēra, ka nav jāizgudro “velosipēds no jauna”, bet jāizmanto esošie instrumenti gudrāk, maksimāli palielinot katra ieguldītā eiro atdevi. Viņasprāt, vislabākais risinājums ir investīcijas konkrētās vietās, kur tās rada pievienoto vērtību. Viņa kā piemēru minēja sabiedrības virzītu vietējo attīstību (LEADER pieeju), kas pierādījusi savu efektivitāti gan Latvijā, gan citās ES valstīs.

Seļicka uzsvēra teritoriālās pieejas nozīmi: tas, kas der Kolkai vai Pāvilostai, nedarbosies Bebreņē vai citās teritorijās. Latvija ir neliela, bet ļoti daudzveidīga, un tāpēc reģionos svarīgāka par lielajiem nacionālajiem projektiem bieži ir mūžizglītība, sabiedriskās aktivitātes, maza infrastruktūra un vietējais cilvēkkapitāls. Viņa arī atgādināja par “IKEA efektu”: ja cilvēki paši ir iesaistīti projektu īstenošanā, atbildība un līdzdalības sajūta kļūst daudz spēcīgāka.

Pēc Seļickas domām, Latvijas sabiedrība ir pietiekami nobriedusi, lai uzticētos tās iniciatīvām un atbildībai par reģionu attīstību. Cilvēki vēlas līdzdarboties un nodrošināt savām teritorijām labāko.

1. diskusijas noslēgums

Iveta Kažoka rezumēja, ka diskusija noslēgusies iedvesmojošās notīs. Katram ieguldītajam eiro pievienotā vērtība ir mērāma ne tikai finansiāli, bet arī sabiedrības saliedētībā, spējā un gatavībā pašiem rīkoties. Viņa uzsvēra, ka šī bija tikai pirmā saturiskā diskusija, bet otrajā plānota tehniskāka saruna. Klātesošie tika aicināti izmantot izdales materiālus ar skaidrojumiem par dažādiem fondiem un plānošanas instrumentiem, lai vieglāk sekotu diskusiju turpinājumam.

Diskusijas pirmā daļa tika noslēgta ar pateicību visiem runātājiem un auditorijai par aktīvo iesaisti. Iveta Kažoka uzsvēra, ka šī bijusi tikai pirmā saruna par daudzgadu budžeta piedāvājumu un Latvijas iespējām tajā. Otrajā daļā paredzēta vēl nopietnāka un tehniskāka diskusija, kurā plānots padziļināti analizēt konkrētus aspektus, tostarp dažādu fondu darbības mehānismus un to ietekmi uz Latvijas prioritātēm.

Pasākuma noslēgumā tika atzīmēts, ka līdz šim izskanējušie viedokļi – no valdības, pilsoniskās sabiedrības, reģionu pārstāvjiem un uzņēmējiem – kopā veido plašu skatījumu uz nākamo ES daudzgadu budžetu. Tie atklāja gan cerības un iespējas, gan arī bažas par sabiedrības līdzdalību, reģionālo nevienlīdzību un ilgtspējīgu investīciju nepieciešamību. Ar pateicību visiem dalībniekiem diskusijas vadītāja noslēdza pirmo daļu, uzsverot, ka lielākie izaicinājumi un konkrēto risinājumu meklējumi vēl tikai priekšā.

2. diskusijas ievads

Diskusiju atklāja moderatore Regita Zeiļa, kas vada Latvijas Sociālās uzņēmējdarbības asociāciju un darbojas arī RTU Rēzeknē kā inovāciju jomas atbildīgā. Viņa uzsvēra, ka sarunas galvenais mērķis ir izvērtēt, vai piedāvātā jaunā ES daudzgadu budžeta un fondu arhitektūra (2028.–2034. gads) atbilst Latvijas interesēm. Diskusijā plānots analizēt gan jaunas iespējas, gan riskus investīciju jēgpilnuma un sabiedrības līdzdalības nodrošināšanai. Zeiļa pieminēja savu pieredzi darbā ar fondu uzraudzību, īpaši Sociālākas Eiropas apakškomitejā, kas devis plašāku skatījumu uz to, kā investīcijas tiek plānotas un īstenotas. Viņa iepazīstināja ar paneļa dalībniekiem: Āri Adleru, Maksu Apini, Signe Grozu un Pēteri Vilku, uzsverot, ka diskusijā tiks meklēti tilti ar jau iepriekš izskanējušajām debatēm par Eiropas budžeta nākotni.

Signe Groza (Eiropas Komisija)

Signe Groza no EK pārstāvniecības Latvijā skaidroja, ka jaunais ES budžeta piedāvājums ir sarežģīts, jo runa ir par gandrīz diviem triljoniem eiro finansējuma visai Eiropai. Komisijas publicētajos dokumentos (18. jūlijā) detalizēti izklāstīti regulējumi un sagatavoti informatīvi materiāli, kas skaidro piedāvājuma saturu. Viņa uzsvēra, ka vairākas bažas, kas izskanējušas diskusijās, ir nepamatotas – piemēram, princips “nenodarīt būtisku kaitējumu” saglabāsies un pat tiks paplašināts, ietverot arī bioloģiskās daudzveidības aspektus. Groza akcentēja arī jauno pieeju – investīciju sasaisti ar reformām. Tas nozīmē, ka dalībvalstis saņems finansējumu, lai īstenotu sarežģītas, bet nepieciešamas reformas, piemēram, izglītības un skolu tīkla pārkārtošanu vai reģionālo reformu.

Vēl viens jaunievedums ir lielāka elastība valstu un reģionu partnerības plānos – valstīm būs vairāk iespēju pielāgot finansējumu savai situācijai, tostarp aizsardzības vajadzībām. Groza norādīja, ka arī turpmāk tiks uzsvērtas reģionālās politikas nozīme – katra investīcija jāspēj pamatot ar ieguvumiem reģioniem. Kā piemēru viņa minēja Atveseļošanas fonda investīcijas Latgalē, kur paredzēts zemāks līdzfinansējums energoefektīviem mājokļiem un īpaši fokusēta zemu tīres cenu mājokļu būvniecība.

Pēteris Vilks (Valsts Kanceleja)

Valsts kancelejas pārstāvis Pēteris Vilks turpināja diskusiju, atgriežoties pie jautājuma, kur Latvija pašlaik atrodas esošajā budžeta periodā. Viņš atgādināja, ka šis periods sākas 2021. gadā, taču reāli fondi ekonomikā sākuši ienākt tikai šobrīd, ar nelielu sākumu pērn. Līdz ar to šobrīd atrodamies tikai finansējuma ieguldīšanas sākumposmā. No plānošanas viedokļa būtiski, ka tiek veidoti vidusposma novērtējumi dažādām politikām, tostarp Nacionālajam attīstības plānam, kas kalpos par atspēriena punktu nākotnes prioritāšu noteikšanai.

Vilks uzsvēra, ka valdība jau ir pieņēmusi skaidru pozīciju par prioritātēm, kas jāievēro finanšu plānošanā un sarunās ar Eiropas Komisiju. Nākamais uzdevums ir šīs prioritātes ieplānot stratēģiskajos dokumentos, kas definēs Latvijas attīstības virzienus nākotnē.

Pēteris Vilks, turpinot savu iepriekšējo uzrunu, uzsvēra, ka trešajā plānošanas periodā Latvija saglabā četrus pamata stratēģiskos mērķus. Pirmais ir produktivitāte un ienākumu kāpināšana, kas kalpo kā konverģences pamats. Otrs – nevienlīdzības mazināšana, kas ietver gan makroekonomiskus rādītājus, piemēram, Gini koeficientu, gan sociālo pakalpojumu pieejamību visā Latvijas teritorijā. Trešais stratēģiskais mērķis ir reģionālās nevienlīdzības

mazināšana, kas visos iepriekšējos periodos bijusi prioritāte. Ceturtā, relatīvi jauna prioritāte ir sociālās uzticēšanās stiprināšana, jo neuzticēšanās starp dažādām sabiedrības grupām un institūcijām būtiski bremzē valsts attīstību.

Vilks skaidroja, ka esošajā periodā prasības pēc finansējuma (41 miljards eiro) ir ievērojami pārsniegušas pieejamos resursus (14,5 miljardi eiro). Rezultātā bija jāizdara smagas izvēles, un sabiedrības līdzdalība tika īstenota plašā apjomā, ar daudzām darba grupām un diskusijām. Šis process noslēdzās ar 265 investīciju aktivitāšu iekļaušanu fonda plānošanas dokumentos. Vilks uzsvēra, ka nākamajā periodā īpaši svarīgi būs noteikt prioritāšu hierarhiju, jo ne visas idejas iespējams realizēt – būs jāizvēlas tās, kas dod vislielāko atdevi sabiedrībai un ekonomikai.

Maksis Rūdolfs Apinis (Biedrība *Zaļā Brīvība*)

Biedrības “*Zaļā Brīvība*” vadītājs Maksis Rūdolfs Apinis puda savu skatījumu no vides aizsardzības perspektīvas. Viņš atzina, ka jaunā vienotā pārvaldības struktūra ar “vienoto katlu” rada riskus, taču tajā ir arī būtiskas iespējas, jo līdz šim atsevišķas programmas bijušas pārāk nošķirtas. Apinis uzsvēra, ka Latvijai ļoti pietrūkst starpministriju sadarbības, un jaunā pieeja varētu to veicināt, nodrošinot labāku koordināciju starp nozarēm.

Pozitīvi vērtējams arī tas, ka saglabājas un paplašinās princips “nenodarīt būtisku kaitējumu”, kuru būtu nepieciešams padarīt saprotamāku un praktiskāk piemērojamu projektu īstenošanai. Apinis ierosināja, ka šis princips varētu attiekties ne tikai uz vides, bet arī uz sociālajiem jautājumiem, veidojot “sociālo nenodarīšanas kaitējumu” pieeju.

Tomēr viņš brīdināja, ka pastāv risks, ka dabas aizsardzība un bioloģiskā daudzveidība var tikt atstumta, jo šajās jomās investīciju atdevē nav uzreiz izmērāma. Sabiedrības un politikas veidotāju izpratne par dabas kapitāla un ekosistēmu saistību ar ekonomisko potenciālu joprojām ir nepietiekama. Tas var novest pie tā, ka dabas jautājumi netiek pietiekami prioritizēti.

Āris Ādlers (APIA)

Biedrības APIA prezidents Āris Ādlers savā uzrunā pievērsās gan riskiem, gan ieguvumiem, ko rada būtiskā ES budžeta arhitektūras maiņa. Viņš skaidroja, ka pārmaiņas izriet no dalībvalstu bažām par neatkarības zaudēšanu, tāpēc vairāk lēmumu tiks nodoti valstu rīcībā, ļaujot tām pašām noteikt prioritātes. Vienlaikus pieaug arī finansējums programmām, kuras administrē tieši Eiropas Komisija, lai nodrošinātu Eiropas vērtību ievērošanu un reakciju uz dalībvalstu un sabiedrības pieprasījumiem.

Ādlers norādīja, ka šī pieeja paver lielas iespējas Latvijai, jo valsts varēs pati elastīgāk izlemt par līdzekļu izmantošanu arī mikro līmenī. Tas nozīmē lielāku neatkarību, iespēju nodrošināt starpnozaru sadarbību un piemērot finansējumu konkrētām vietējām vajadzībām. Tajā pašā laikā risks ir tajā, ka ar lielāku brīvību nāk arī lielāka atbildība – būs jānodrošina, lai lēmumi neatkāptos no kopējām ES vērtībām un stratēģiskajām prioritātēm.

Āris Ādlers turpināja savu iepriekšējo uzrunu, brīdinot par risku, ka jaunajā daudzgadu budžetā Latvijas politika var palikt tikai lozungu līmenī. Eiropas Komisijas piedāvājumi bieži tiek formulēti vispārīgi, taču konkrētais saturs un īstenošana paliek neskaidra. Tas rada

jautājumu, vai Latvija kā valsts un sabiedrība spēs izveidot savu politiku tā, lai tā patiešām atbilstu vietējām vajadzībām un uzlabotu cilvēku dzīvi. Ādleris norādīja, ka aizsardzība, protams, būs neatņemama prioritāte, taču līdzās tai jāuzsāk kvalitatīva diskusija par to, kā attīstīt reģionus un sabiedrību kopumā.

Viņš kritizēja, ka šobrīd trūkst stratēģiskas sarunas par nākotnes attīstības virzieniem. NVO pārstāvjiem ir būtiska loma – viņi ne tikai pauž cilvēku balsi, bet arī uzņemas darbus, ko valsts vai pašvaldības nespēj paveikt. Ja budžetā neparādīsies skaidras iespējas iedzīvotājiem un pilsoniskajai sabiedrībai īstenot iniciatīvas, tad valsts var nonākt bīstamā situācijā, kur cilvēku resursi un sabiedriskā aktivitāte netiek izmantota.

Pēteris Vilks (Valsts Kanceleja)

Atbildot uz moderatores jautājumu, kas nosaka jēgpilnas investīcijas, Pēteris Vilks uzsvēra ilgtermiņa skatījuma nozīmi. Latvijai pašai nacionālajā budžetā investīcijām līdzekļu ir maz, tādēļ Eiropas Savienības fondi kļūst par galveno resursu. Tāpēc pirmais kritērijs ir sabiedriskais labums ilgtermiņā – investīcijām jāsniedz noturīga atdeve.

Viņš akcentēja arī nepieciešamību atpazīt tirgus nepilnības – jomas, kur uzņēmēji paši neinvestē augsto risku dēļ. Kā piemērs tika minēta pierobeža, kur procentu un aizņēmumu likmes ir augstākas, kas kavē uzņēmējdarbību. Šādās teritorijās valsts atbalsts var būt izšķirošs.

Otrs būtisks aspekts ir darbības pieejamība un ieguldījumi cilvēkkapitālā. Vilks uzsvēra, ka investīcijām jāstiprina prasmes, izglītība un emocionālā labbūtība, jo tieši cilvēks ir ilgtermiņa attīstības pamats. Viņš piebilda, ka arī emocionālā labbūtība jāspēj pamatot un izmērīt ar skaidriem pierādījumiem, lai šādus ieguldījumus varētu pamatoti atbalstīt.

Āris Ādleris (APIA)

Ādleris papildināja diskusiju, uzsverot, ka investīcija būs jēgpilna tikai tad, ja sabiedrība, valsts un pašvaldības precīzi zinās, kā izmantot tās rezultātus. Viņš brīdināja par risku veidot projektus bez skaidra mērķa – piemēram, uzbūvēt ēku, bet nezināt, kā tā tiks izmantota. Līdzīgi ir ar cilvēkkapitālu – ja cilvēki tiek apmācīti, bet nav skaidrs, kā viņu jaunās prasmes tiks izmantotas, ieguldījumi zaudē jēgu.

Ādleris uzsvēra nepieciešamību pēc sabiedriskas vienošanās par investīciju virzieniem, kas nozīmē gan nacionālu, gan reģionālu, gan vietēju līmeņu iesaisti. Viņaprāt, attīstībai nepieciešama arī drosme un iniciatīva – tikai tā var izaicināt ierasto pieeju un meklēt jaunus risinājumus. Ja sabiedrība paliks pie vecajiem ieradumiem, attīstības temps saglabāsies zems, un Latvija riskē iestrēgt tajā pašā līmenī.

Maksis Rūdolfs Apinis (Biedrība *Zaļā Brīvība*)

Maksis Rūdolfs Apinis piedāvāja savu definīciju jēgpilnai investīcijai, uzsverot, ka tai jābūt transformējošai. Tas nozīmē, ka ieguldījumam ir jāsniedz ilgtermiņa un būtiska ietekme, nevis tikai īstermiņa risinājums ikdienas vajadzībām. Viņš norādīja, ka jēgpilnai investīcijai ideālā

gadījumā jāaptver vairākas dimensijas – vides, sociālā un ekonomiskā –, jo tad tā sniedz daudzpusīgu labumu.

Apinis kā piemēru minēja ēku renovāciju, ko viņš uzskatīja par vienu no visjēgpilnākajām investīcijām. Tā apvieno ieguvumus videi, samazinot enerģijas patēriņu un emisijas, sociālo labumu, uzlabojot dzīves kvalitāti, kā arī ekonomisko efektu, palielinot efektivitāti un radot ietaupījumus. Viņš uzsvēra, ka vēl lielāku nozīmi šāda investīcija iegūst tad, ja tā maina veselas nozares struktūru, piemēram, pārejot uz zemākas temperatūras siltumapgādi un izmantojot siltumsūkņus. Tādējādi šāda investīcija ne tikai dod tūlītēju labumu, bet arī transformē nākotnes attīstības virzienus.

Signe Groza (Eiropas Komisija)

Signe Groza piekrita kolēģu paustajām atziņām un uzsvēra, ka jēgpilnai investīcijai jābūt ne tikai pārdomātai un daudzdimensionālai, bet arī efektīvai un raiti īstenotai. Viņa atgādināja, ka šajā plānošanas periodā Latvija ir saskārusies ar būtiskām kavēšanām – Ministru kabineta noteikumu sagatavošana un programmu izstrāde prasīja vairākus gadus, un rezultātā reāla naudas ieplūde ekonomikā sākās tikai nesen.

Groza akcentēja, ka līdz 2028. gadam Latvijai ir jābūt gatavam skaidram plānam, lai investīcijas varētu ieplūst jau pirmajā budžeta perioda gadā. Tas ļautu ātrāk gūt kumulatīvus ieguvumus un nodrošinātu straujāku ekonomisko izaugsmi. Viņa piebilda, ka īpaši svarīgi ir domāt par finanšu instrumentu kombinēšanu – grantus, aizdevumus, kapitāla atlaides – lai maksimāli stimulētu uzņēmējdarbību un nodrošinātu vislabāko atdevi no ES naudas.

Āris Ādlers (APIA)

Āris Ādlers, kā ilggadējs struktūrfondu uzraudzības komitejas loceklis, pievērsās sabiedrības līdzdalības jautājumam. Viņš atzīmēja, ka arī nākotnē ES regulējums paredzēs obligātu pilsoniskās sabiedrības iesaisti, un tā jau šobrīd ir realitāte – ministrijas neveido projektus vienatnē, bet nevalstiskās organizācijas piedalās diskusijās un uzraudzībā.

Tomēr Ādlers norādīja uz būtisku problēmu: jau esošajā sistēmā NVO pārstāvjiem ir jāpārzina ļoti plašs jautājumu loks – no izglītības līdz veselībai, sociālajiem jautājumiem un kultūrai. Pats būdams datorszinātnes un vadības speciālists, viņš uzsvēra, ka nav iespējams būt eksperts visās jomās, un šobrīd pārstāvji tiek nostādīti gandrīz kā “supercilvēki”.

Viņš akcentēja, ka vienīgais risinājums ir sadarbības tīklu un partnerību veidošana starp organizācijām, lai kopīgi nodrošinātu kompetentu viedokli un koordinētu iesaisti. Nākotnē, ja visi fondi tiks apvienoti vienā “aploksnē”, šī problēma kļūs vēl akūtāka. Ādlers aicināja domāt par jauniem sabiedrības līdzdalības formātiem un uzraudzības komiteju darbības pārstrukturēšanu, lai NVO loma netiktu vājināta un sabiedrības balss nezaudētu nozīmi.

Āris Ādlers norādīja uz būtisku problēmu sabiedrības līdzdalības nodrošināšanā esošajā fondu pārvaldības modelī. Viņš minēja konkrētu piemēru par jūras direktīvas ieviešanu, kur atbildīgā Klimata un enerģētikas ministrija nevar pilnvērtīgi īstenot savas funkcijas, jo tai nav pārstāvniecības Zivsaimniecības fonda uzraudzības komitejā, kuru pārvalda Zemkopības ministrija. Tas, viņaprāt, izgaismo sistēmisku problēmu – atbildīgās ministrijas bieži vien netiek iesaistītas tajās uzraudzības struktūrās, kurām būtu tieša nozīme viņu politikas ieviešanā.

Ādlers uzsvēra, ka nākotnē, veidojot jauno budžeta un fondu arhitektūru, ir svarīgi nepieļaut līdzšinējās kļūdas, kad tika “nokopēti” iepriekšējā perioda līdzdalības mehānismi bez būtiskām reformām. Viņš aicināja gan Finanšu ministriju, gan Eiropas Komisijas pārstāvjus ņemt vērā, ka jaunajai sistēmai jāparedz pilnvērtīgāka un kvalitatīvāka sabiedrības un ministriju līdzdalība, lai novērstu situācijas, kad lēmumus pieņem šauri, neiesaistot visus nozīmīgos dalībniekus.

Signe Groza (Eiropas Komisija)

Signe Groza apstiprināja, ka sabiedrības iesaiste ir izšķiroša, un uzsvēra nepieciešamību palielināt caurskatāmību un informācijas pieejamību. Viņa norādīja, ka pašreizējā kārtība, kad investīciju sadalījums tiek publicēts normatīvajos aktos, nav pietiekami lietotājdraudzīga, jo sabiedrībai ir sarežģīti sekot līdzi simtiem investīciju pasākumu.

Groza īpaši izcēla digitālo platformu nozīmi, atsaucoties uz Lietuvas praksi, kur detalizēti dati tiek publicēti līdz pat atsevišķu projektu līmenim. Viņa arī atgādināja, ka jaunajā Eiropas Komisijas priekšlikumā paredzēts stiprināt prasības par informācijas publiskošanu, lai sabiedrībai būtu skaidrs, kur finansējums nonāk un kādi rezultāti tiek sasniegti.

Vienlaikus viņa uzsvēra, ka pārskatāmību nākamajā periodā varētu veicināt arī fonda apvienošana vienā kopējā ietvarā, jo tas padarītu informāciju vieglāk pieejamu un saprotamu, atšķirībā no pašreizējās fragmentētās sistēmas, kur katram fondam ir savi noteikumi.

Regita Zeiļa (2. diskusijas moderatore)

Moderatore Regita Zeiļa norādīja, ka sabiedrības līdzdalība nevar aprobežoties tikai ar esošo investīciju rezultātu komentēšanu pēc to pieņemšanas. Viņasprāt, īsta līdzdalība nozīmē iesaisti visā procesā – sākot no ideju izstrādes un prioritāšu noteikšanas līdz gala izvērtējumam. Ja sabiedrība var tikai retrospektīvi uzzināt, kā nauda sadalīta, tad tas vairs nav līdzdalības mehānisms, bet gan tikai informatīva atskaite.

Zeiļa aicināja domāt par jaunām pieejām, kas ļautu iedzīvotājiem un NVO būt klātesošiem jau no sākotnējā posma. Viņa īpaši pieminēja Atveseļošanās fonda pieeju, norādot, ka šis modelis, visticamāk, kalpos kā paraugs arī nākotnes budžeta arhitektūrai, un jautāja, vai šāda pieeja ilgtermiņā stiprinās vai vājinās sabiedrības lomu investīciju plānošanā.

Signe Groza (Eiropas Komisija)

Atbildot, Signe Groza paskaidroja, ka atveseļošanās fonda pieeja balstās uz trim galvenajiem principiem: reformu sasaisti ar investīcijām, rezultātu un mērķu mērīšanu, kā arī ātrāku finansējuma pieejamību. Viņa minēja, ka Latvijai no šī fonda pieejami gandrīz divi miljardi eiro, un jau vairāk nekā miljards ir izmaksāts, kas ļāvis ātrāk uzsākt projektus.

Groza atzina, ka šī pieeja palīdz samazināt birokrātiju, jo Eiropas Komisija vairāk koncentrējas uz gala rezultātu, nevis uz detalizētu dokumentu pārbaudi. Tajā pašā laikā viņa norādīja, ka joprojām notiks audits un kontrole – taču nākotnē vairāk uzmanības tiks pievērsts valstīm, kurās ir problēmas, bet mazāk tām, kas spēj kvalitatīvi un caurspīdīgi īstenot programmas.

Regita Zeiļa (2. diskusijas moderatore)

Moderatore Regita Zeiļa pateicās par skaidrojumu un nodeva vārdu Maksim Rūdolfam Apinim, aicinot viņu novērtēt līdzšinējo pieredzi saistībā ar principu “nenodarīt būtisku kaitējumu” un tā ieviešanu gan Atveseļošanās fonda, gan nākotnes budžeta kontekstā.

Maksis Rūdolfs Apinis (Biedrība *Zaļā Brīvība*)

Maksis Rūdolfs Apinis sniedza detalizētu vērtējumu par Eiropas Komisijas jaunā piedāvājuma aspektiem vides un klimata politikas jomā. Viņš atzina, ka kopumā ir vērojami vairāki būtiski uzlabojumi, taču vienlaikus saglabājas arī lieli riski.

Viens no lielākajiem ieguvumiem ir princips “nenodarīt būtisku kaitējumu”, kas tiek paplašināts un nostiprināts. Līdzšinējā periodā bija iespējami izņēmumi, piemēram, finansējums fosilās enerģijas infrastruktūrai, bet jaunajā piedāvājumā šādi izņēmumi vairs nav paredzēti (ar atsevišķām iespējām militārajā jomā). Īpaši nozīmīgi ir tas, ka arī Kopējā lauksaimniecības politika turpmāk tiks pakļauta šim principam, kas līdz šim nebija obligāti. Tas nozīmē, ka nākotnē nebūs pieļaujamās situācijas, kad ar vienu investīciju tiek radīts labums vienā jomā, bet paralēli nodarīts kaitējums dabai vai resursiem.

Apinis arī skaidroja izmaiņas uzskaites sistēmā. Līdz šim investīcijas, kas vienlaicīgi skāra vairākas jomas, varēja “dubulti” ieskaitīt gan klimata, gan dabas finansējuma ailēs, taču jaunajā modelī šāda pieeja vairs nebūs iespējama. Tā vietā paredzēts ieviest precīzākus indikatorus un “iezīmēšanu” (earmarking), kas ļaus skaidrāk noteikt, kuram mērķim konkrētā investīcija kalpo.

Pozitīvi ir tas, ka kopumā klimata, vides un dabas finansējums tiek noteikts 43% apmērā no valsts un reģionu partnerības plāniem. Tomēr Apinis norādīja, ka šī proporcija ir maldinoša – lai gan procentuāli finansējums izskatās lielāks nekā iepriekš, absolūtā izteiksmē tas ir mazāks. Tas nozīmē, ka ar pieejamajiem līdzekļiem nepietiks, lai pilnībā risinātu klimata un bioloģiskās daudzveidības problēmas.

Par lielāko trūkumu viņš nosauca faktu, ka nav iezīmēts konkrēts procents dabas atjaunošanai un bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai. Tā kā šīs investīcijas nesniedz tūlītēju ekonomisku atdevi, tās riskē tikt atstātas novārtā, jo citās nozarēs intereses ir spēcīgākas un skaļākas. Viņš kritizēja arī LIFE programmas izslēgšanu, jo tieši tā iepriekš nodrošināja atbalstu daudzām vērtīgām iniciatīvām – no NVO līdz pašvaldību sadarbībai. Jaunais risinājums – programma Agora – vēl ir neskaidrs, un nav zināms, vai tā varēs aizstāt LIFE sniegtos ieguvumus.

Kā pozitīvu jaunievedumu Apinis minēja to, ka Sociālais klimata fonds turpmāk būs iekļauts valsts un reģionu partnerības plānos, kas nozīmē, ka arī šim fondam būs obligāta uzraudzības komiteju kontrole. Viņaprāt, tas ir īpaši nozīmīgi sabiedrības mazaizsargātākajām grupām, jo palīdzēs nodrošināt taisnīgāku pāreju uz zaļo ekonomiku.

Noslēgumā viņš brīdināja par “vienkāršošanas” riskiem. No vienas puses, birokrātijas mazināšana ir nepieciešama, taču no otras puses – pārlieka vienkāršošana var novest pie tā, ka tiek zaudēti būtiski principi un līdzsvars starp dažādām interesēm. Viņš uzsvēra, ka

investīciju realitāte ir ļoti sarežģīta, un tās ietekmē daudzi faktori, tādēļ pārāk vienkāršoti risinājumi var kaitēt gan dabai, gan sabiedrībai ilgtermiņā.

Regita Zeiļa (2. diskusijas moderatore)

Regita Zeiļa pateicās par Apiņa detalizēto un tehnisko skaidrojumu, norādot, ka šādi piemēri ir ļoti vērtīgi diskusijas turpināšanai. Viņa uzsvēra, ka šī specifika ļauj labāk saprast, kā dažādi regulējuma principi darbojas praksē, un kādi izaicinājumi un iespējas tajos slēpjas.

Pēteris Vilks (Valsts Kanceleja)

Pēteris Vilks uzsvēra, ka pašlaik notiek plaši sagatavošanās darbi, kas saistīti ar nākamā Nacionālā attīstības plāna (NAP) veidošanu. Viņš atgādināja, ka būtisks faktors ir politiskais cikls – 2026. gada rudenī notiks Saeimas vēlēšanas, pēc kurām izveidosies jauna Saeima un valdība. Līdz ar to NAP lemlēmšanai nonāks parlamentā tikai nākamā gada beigās vai aiznākamā gada sākumā, un tas nozīmē, ka jaunā valdība būs tieši atbildīga par tā pieņemšanu.

Vilks norādīja, ka šobrīd paralēli tiek izstrādāta ilgtermiņa stratēģija *Latvija 2050*, kas palīdzēs noteikt pamata virzienus arī NAP izstrādei. Šajā procesā tiek izmantotas vairākas metodes: plašs dialogs ar sabiedrību ("dialoga aplī"), zinātniskā izpēte, ko veic Latvijas Universitāte, un diskusijas dažādos forumos, tostarp NVO forumā Saeimā. Stratēģijas mērķis ir apzināt sabiedrības vajadzības, vērtības un starptautiskos procesus, lai izceltu galvenos izaicinājumus un prioritātes līdz 2050. gadam.

Viņš uzsvēra, ka mērķis ir sākt aktīvu NAP izstrādi 2028. gadā, lai tas būtu savlaicīgi pielāgots konkrētajai situācijai un atbildētu uz tā brīža izaicinājumiem. Pārāk agrīna dokumenta izstrāde būtu bezjēdzīga, jo dinamiskā situācija pasaulē un Eiropā nozīmē, ka stratēģijas būtu jāpārstrādā. Tādēļ NAP būs jāpieņem īstajā laikā, lai tas būtu gan aktuāls, gan efektīvi izmantojams investīciju plānošanā.

Āris Ādlers (APIA)

Āris Ādlers uzsvēra, ka viens no svarīgākajiem priekšnoteikumiem jēgpilnai sabiedrības līdzdalībai ir iedzīvotāju un organizāciju kapacitātes stiprināšana. Viņaprāt, nevar paļauties tikai uz valsts vai pašvaldību rīkotām konferencēm, kurās piedalās ierobežots organizāciju loks. Ir nepieciešami resursi gan valsts pārvaldei, gan nevalstiskajām organizācijām, lai kvalitatīvi strādātu ar sabiedrību un veidotu plašāku iesaisti.

Ādlers uzsvēra, ka diskusijas ar sabiedrību jāveido rūpīgi un ilgtermiņā, nevis tikai kā atsevišķi, pēkšņi organizēti pasākumi. Ir jāstrādā pie uzticības veidošanas, saiknes stiprināšanas un izpratnes radīšanas par sabiedrības kopīgajiem mērķiem. Viņaprāt, Latvijā jau ir gan organizācijas, gan kopienas, kas ar to nodarbojas, bet nepieciešami mehānismi, kas ļautu šo darbu veikt sistemātiski un ar augstu kvalitāti. Tikai tā var panākt reālu sabiedrības vienošanos par nākotnes attīstības virzieniem.

Maksis Rūdolfs Apinis (Biedrība *Zaļā Brīvība*)

Maksis Rūdolfs Apinis piekrita, ka kapacitātes stiprināšana ir kritiski svarīga. Viņš norādīja, ka šobrīd, piemēram, struktūrfondu uzraudzības komitejās nav pārstāvētas jauniešu organizācijas. Tas nav tāpēc, ka jaunieši nevēlētos iesaistīties, bet gan tāpēc, ka viņiem vienkārši nav resursu un kapacitātes šādu darbu darīt.

Apinis uzsvēra, ka šāda iesaiste nav iespējama tikai brīvprātīgi, jo tā prasa lielu laiku un profesionālu ieguldījumu. Viņš pats to spēj darīt, jo “Zaļā brīvība” piesaista finansējumu caur projektiem, kas ļauj nodrošināt interešu aizstāvības darbu. Taču lielākā daļa organizāciju nevar atļauties šādu modeli, tādēļ valsts un Eiropas līmenī būtu jāparedz īpaši mehānismi, kas nodrošina resursus šai darbībai.

Apinis norādīja, ka tas attiecas ne tikai uz jauniešiem, bet arī uz citām sabiedrības grupām un NVO, kas bieži vien paliek ārpus līdzdalības procesiem. Ja netiks nodrošināta kapacitāte, tad sabiedrības līdzdalība paliks formāla un fragmentēta, bet ne reāli ietekmīga.

Regita Zeiļa (2. diskusijas moderatore)

Regita Zeiļa turpināja diskusiju par sabiedrības līdzdalības kvalitāti, atgādinot, ka daudz kas atkarīgs no programēšanas posma, kurā ministrijām tiek sadalīts finansējums. Viņa atzina, ka bieži vien šajā procesā dominē politiskās intereses, nevis sabiedrības vajadzības. Tādēļ viņa aicināja domāt par caurspīdīgākiem procesiem un labāk organizētām tematiskajām diskusijām, lai sabiedrība varētu ietekmēt lēmumus ne tikai formāli, bet jau no paša sākuma. Kā atbalsta rīku viņa minēja arī izglītojošos video materiālus par fonda arhitektūru, kas palīdzētu jaunām organizācijām saprast procesu.

Pēteris Vilks (Valsts Kanceleja)

Pēteris Vilks uzsvēra, ka Valsts kancelejā tiek meklēti inovatīvi sabiedrības iesaistes risinājumi, piemēram, “dialoga aplī”, kas iedvesmoti no Somijas pieredzes. Šo metodi paredzēts izmantot, lai sarunās iesaistītu arī cilvēkus, kuri ikdienā nepiedalās NVO aktivitātēs un kuri parasti nav redzami sabiedriskajās diskusijās. Tas palīdzētu pārvarēt situāciju, ka diskusijās dominē vien un tās pašas “aktīvās sejas”.

Vilks uzsvēra, ka valsts pārvaldei sabiedrībai ir jāpiedāvā nevis lozungi, bet skaidri formulētas, argumentētas izvēles. Tas nozīmē, ka sabiedrībai jābūt gatavai pieņemt arī smagas un nepopulāras prioritātes, jo finansējums neļaus īstenot visu. Kā piemēru viņš minēja valdības lēmumu 2024. gadā neapstiprināt ministriju “prioritāros pasākumus” un tā vietā prasīt resursus meklēt iekšēji, kā arī samazināt izdevumus. Viņa ieskatā, līdzīga pieeja būs vajadzīga arī nākotnē – sabiedrībai būs jāiesaistās reālistiskā izvēļu procesā, nevis tikai retorikas līmenī.

Signe Groza (Eiropas Komisija)

Signe Groza norādīja, ka sabiedrības līdzdalībai jābūt strukturētai un balstītai skaidros kritērijos. Nepietiek ar vienu diskusiju – ir jāizveido rāmji, kā sabiedrības un NVO priekšlikumi tiek iesniegti, vērtēti un integrēti plānos. Viņa uzsvēra, ka jau tagad Eiropas Komisijas

priekšlikumos ir detalizēti aprakstīts, kuras jomas tiks finansētas – nevienlīdzības mazināšana, reģionālā attīstība, izglītība un veselība. Tāpēc sabiedrībai vajadzētu jau laicīgi sagatavot konkrētus priekšlikumus un projektus ("project pipeline"), lai tie būtu gatavi, kad valdība pieņems lēmumus. Pretējā gadījumā process riskē kļūt formāls.

Groza brīdināja, ka, ja sabiedrības līdzdalība tiks atlikta tikai uz nākamo valdības ciklu, tas var radīt kavēšanos un apgrūtināt efektīvu investīciju plānošanu. Viņasprāt, detalizēti priekšlikumi jāizstrādā jau pirms jaunās valdības apstiprināšanas, lai nodrošinātu nepārtrauktību un skaidru virzienu.

Pēteris Vilks (Valsts Kanceleja)

Pēteris Vilks atgriezās pie iepriekšējās pieredzes, atgādinot, ka 2020. gadā NAP tika izstrādāts tieši pirms Covid-19 krīzes, un Saeima to uzreiz apšaubīja, jo situācija bija krasi mainījusies. Šis piemērs parāda, cik bīstami ir izstrādāt stratēģiju pārāk agri.

Viņš uzsvēra, ka šobrīd nozares jau strādā pie savām attīstības stratēģijām un vajadzību apzināšanas, taču pats NAP jāpieņem tikai tad, kad tas var kļūt par reālu pamatu investīciju piesaistei. Jaunajā plānošanas periodā svarīgākais būs nevis darbību uzskaitījums, bet sasniedzamie rezultāti. Eiropas Komisija vērtēs konkrētus mērķus, un, ja tie netiks sasniegti, finansējums var arī netikt piešķirts. Tas, pēc Vilka teiktā, ir būtisks pavērsiens, kas pieprasa gan valdībai, gan sabiedrībai lielāku atbildību.

Andris Gobiņš (Eiropas Kustība Latvijā / Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja)

Andris Gobiņš savā uzrunā uzsvēra vairākas būtiskas problēmas un riskus, kas, viņaprāt, jāņem vērā jaunajā plānošanas periodā. Viņš norādīja, ka bieži vien skaistie virsraksti un rezultātu formulējumi neatbilst realitātei – piemēram, ministrijās nereti tiek noteikti tik zemi rādītāji, ka tie nesakrīt ar faktisko nepieciešamo finansējumu. Rezultātā pastāv risks, ka radītie rezultāti būs formāli, bet ne atbilstoši reālajai situācijai un sabiedrības vajadzībām.

Viņš arī kritiski vērtēja ieceri samazināt indikatoru skaitu, jo tas varētu nozīmēt, ka priekšroka tiks dota viegli izmērāmiem, bet maznozīmīgiem rādītājiem, piemēram, ceļu būvei, savukārt ieguldījumi cilvēkos, izglītībā vai vidē tiks atstāti novārtā. Gobiņš atsaucās uz Grieķijas un Īrijas piemēru, uzsverot, ka vienā gadījumā ieguldījumi infrastruktūrā nav devuši ilgtermiņa attīstības rezultātus, bet otrā – investīcijas cilvēkos un zināšanās nesušas būtisku izrāvienu.

Papildus viņš uzsvēra, ka vienkāršošana ne vienmēr nozīmē sabiedrībai draudzīgāku pieeju – bieži vien tas nozīmē tikai ērtības Eiropas Komisijai, bet papildu administratīvo slogu dalībvalstīm. Kā piemēru viņš minēja elektroatkritumu savākšanu: lai gan tas ir svarīgi vides aizsardzībai, praktiskā īstenošana radīs lielu slogu valstīm un sabiedrībai.

Viņš pauda bažas arī par tiesiskuma sasaisti ar fondu izmantošanu – teorētiski tas ir pozitīvi, bet praksē tiesiskuma stiprināšanas programma var tikt "paslēpta" zem citiem virsrakstiem, tādējādi padarot procesu neskaidru. Noslēgumā viņš uzsvēra, ka reālā līdzdalība nozīmē spēcīgu un strukturētu pilsonisko sabiedrību, kas tiek ilgstoši stiprināta, nevis tikai formālus dialoga aplūkus. Viņa ieskatā šis aspekts pārāk maz atspoguļojas Komisijas dokumentos.

Signe Groza (Eiropas Komisija)

Signe Groza atzina, ka Gobiņa minētie jautājumi ir būtiski, un skaidroja, kā Komisija tos cenšas risināt. Attiecībā uz rezultatīvajiem rādītājiem viņa apstiprināja, ka jaunajā priekšlikumā tiek paredzēta to standartizācija un konkrētība, lai izvairītos no pārāk vispārīgiem formulējumiem. Tas nozīmē, ka, piemēram, enerģijas patēriņa samazināšana būs precīzi izmērāma pēc kvadrātmetra, nevis ar plašiem, nenoteiktiem terminiem.

Par tiesiskuma stiprināšanu Groza uzsvēra, ka Komisijas priekšlikumā ir paredzēta stingrāka sasaite starp fondu izmantošanu un tiesiskuma ievērošanu. Ja valstī tiks konstatētas problēmas tiesiskuma jomā, finansējums var tikt apturēts vai arī novirzīts pilsoniskās sabiedrības stiprināšanai. Tādējādi pilsoniskās sabiedrības loma netiek ignorēta, bet tieši pretēji – tā tiek uzsvērtā kā papildus instruments.

Runājot par elektroatkritumiem, Groza atzina, ka tas nozīmē papildu slogu valstīm, tomēr šis mehānisms ir paredzēts, lai veicinātu efektīvāku resursu izmantošanu, aprites ekonomikas attīstību un Eiropas budžeta papildināšanu. Viņasprāt, tā ir nepieciešama pieeja, lai risinātu kopējas vides problēmas.

Iveta Kažoka (Providus)

Iveta Kažoka savā komentārā atgriezās pie jautājuma par Nacionālā attīstības plāna izstrādi un lēmumu pieņemšanas laika grafiku. Viņa uzsvēra, ka, lai gan saprotams, ka process ir laikietilpīgs, tomēr sabiedrībai ir nepieciešams skaidrs priekšstats par to, kad un kādā veidā būs iespējams iesaistīties šajos procesos. Kažoka norādīja, ka stratēģiju un finansējuma sasaistes risks prasa īpaši rūpīgu darbu un pārdomātu laika plānošanu, lai nodrošinātu, ka sabiedrības balss netiek izslēgta un ka priekšlikumi nav tikai formāli, bet reāli ietekmē lēmumus.

Pēteris Vilks (Valsts Kanceleja)

Pēteris Vilks piekrita, ka Latvijai ir nepieciešams vizionārāks skatījums, taču viņš uzsvēra, ka ir jābalstās uz jau esošo pozīciju, ko valdība pagājušajā gadā pieņēma, nosakot četras galvenās valsts prioritātes: produktivitāti, ienākumus, nevienlīdzības mazināšanu un sociālās uzticēšanās veicināšanu. Šie virzieni ir Saeimas apstiprināti līdz 2027. gadam, un tie veido pamatu nākotnes sarunām ar Eiropas Komisiju.

Vilks norādīja, ka Ārlietu ministrija ir izveidojusi jaunu darba grupu, kurā piedalās arī nevalstiskais sektors, lai izvērtētu, kā Komisijas jaunais piedāvājums saskan ar Latvijas stratēģiskajām interesēm un kur būtu nepieciešamas korekcijas. Tomēr viņš brīdināja, ka nav iespējams jau "uz rītdienu" uzrakstīt pilnu dokumentu nākamajiem septiņiem gadiem – tam jābūt pakāpeniskam procesam, sinhronizējot esošos plānus ar jaunajām iespējām un finansējuma noteikumiem.

Iveta Kažoka (Providus)

Iveta Kažoka piekrita, ka laika ziņā pilna septiņu gadu plāna izstrāde šobrīd vairs nav iespējama, taču viņa aicināja valdību sagatavot vismaz vizionāru dokumentu, kas kalpotu par pamatu diskusijām un sabiedrības iesaistei. Viņasprāt, pašreizējie NAP virsraksti nav pietiekami, lai orientētos, kur Latvija vēlas virzīties, un sabiedrībā veidojas “vakuma sajūta”. Tāpēc viņa uzsvēra, ka būtu nepieciešams konkrētāks redzējums, piemēram, “Latvija 2050” pirmā versija, kas dotu sabiedrībai iespēju diskutēt par nākotnes attīstības virzieniem.

Pēteris Vilks (Valsts Kanceleja)

Vilks atbildēja, ka Latvijas Universitātes veiktais izpētes darbs par Latvijas attīstības vīziju līdz 2050. gadam noslēgsies rudenī. Tad paredzēts arī lielāks pasākums, iespējams, Saeimā, kur šie rezultāti tiks prezentēti un izmantoti kā pamats tālākām diskusijām par ilgtermiņa stratēģiju.

Sproģe (Lauku partnerība Sēlija)

Sproģe, pārstāvēt “Lauku partnerību Sēlija”, aktualizēja jautājumu par reģionu nevienlīdzību, īpaši salīdzinot Latgali un Sēliju ar Rīgas reģionu. Viņa ierosināja, ka Eiropas fondu līdzfinansējuma apmērs būtu jānosaka atkarībā no reģiona attīstības līmeņa. Piemēram, mazāk attīstītiem reģioniem būtu jāparedz mazāks līdzfinansējuma sliekšnis, tādējādi padarot investīcijas pieejamākas vietējām kopienām un uzņēmējiem.

Signe Groza (Eiropas Komisija)

Signe Groza skaidroja, ka koheizijas politikā jau šobrīd ir paredzētas paaugstinātas līdzfinansējuma likmes mazāk attīstītiem reģioniem, tomēr tās tiek noteiktas fonda līmenī un ne vienmēr atspoguļo visas vajadzības. Nacionālā līmenī iespējams ieviest izņēmumus atsevišķām investīcijām, taču tas jāvērtē ļoti specifiski un ņemot vērā arī valsts atbalsta noteikumus. Kā piemēru viņa minēja Latgales speciālo ekonomisko zonu, kur uzņēmējiem jau ir pieejamas nodokļu atlaides, lai veicinātu investīcijas pierobežā.

Anita Seļicka (Latvijas Lauku forums)

Anita Seļicka no Latvijas Lauku foruma uzsvēra, ka diskusijā par sabiedrības līdzdalību nedrīkst skatīties tikai iekšējā Latvijas kontekstā, bet arī Eiropas mērogā. Viņa atgādināja, ka koheizijas politika jau ilgstoši saskaras ar kritiku, īpaši no Ziemeļvalstīm, kas norāda uz rezultātu trūkumu tādās valstīs kā Itālija.

Viņa brīdināja, ka pieaugošais populisms un eiro skeptiķu balsis Eiropā var apdraudēt fondu nākotni, īpaši laikā, kad tuvojas desmit gadu jubileja kopš Lielbritānijas izstāšanās no ES. Tāpēc ir būtiski, lai Latvija spētu demonstrēt konkrētus, izmērāmus rezultātus, kas apliecina koheizijas politikas nozīmi. Seļicka puda bažas, ka Komisijas jaunais piedāvājums, lai arī sola vienkāršākas un uz reformām balstītas pieejas, var pārvērsties tikai par skaistiem solījumiem bez praktiska satura. Viņa uzsvēra, ka īpaši laukos daudzi iedzīvotāji nejūt Eiropas fondu ietekmi, un, ja šī plaisa saglabāsies, tad pieaugs arī uzticības krīze un sabiedrības atsvešināšanās no ES.

Pēteris Vilks (Valsts Kanceleja)

Pēteris Vilks, atbildot uz jautājumiem par mehānismiem, kā Latvija varētu aizsargāt savas intereses un nepieļaut donoru valstu "exit" scenārijus, uzsvēra, ka galvenais instruments ir pašas valsts nacionālās izvēles. Viņš norādīja, ka stratēģiju līmenī jābūt skaidriem, ambicioziem mērķiem un kvalitatīvām investīciju aktivitātēm, kas sabalansētas starp dažādām nozarēm un ņem vērā sociālos, ekonomiskos un vides faktorus. Tomēr izšķirošā nozīme ir mikro līmeņa lēmumiem – pašvaldībām un institūcijām jāspēj pateikt arī to, ko nedarīt.

Vilks uzsvēra, ka nereti tiek apstiprināti projekti, kuru reālā pievienotā vērtība sabiedrībai ir apšaubāma. Tāpēc būtiski ir vērtēt, kā katra iecere ietekmēs sabiedrību ilgtermiņā, ne tikai to, ka tā rada tūlītēju investīciju plūsmu. Viņš arī atgādināja, ka projekti bieži tiek finansēti no dažādiem fondiem un avotiem, tādēļ nepieciešama ciešāka koordinācija starp nozarēm. Pēc viņa domām, nākamajā plānošanas periodā šai koordinācijai vajadzētu kļūt vienkāršākai un efektīvākai.

Guntis Gūtmanis

Guntis Gūtmanis, pateicoties par diskusiju, norādīja, ka šādas sarunas ir jāorganizē biežāk un plašāk, jo jautājumu loks ir ļoti daudzveidīgs. Viņš kritiski vērtēja Eiropas Komisijas piedāvājumu, salīdzinot to ar likumprojektu procesu Latvijā – sākotnējais piedāvājums bieži vien būtiski atšķiras no tā, kas tiek īstenots gala rezultātā. Tas rada grūtības prognozēt, kādi noteikumi un prasības galu galā būs spēkā.

Runājot par vienkāršošanu, Gūtmanis atgādināja, ka lauksaimniecības politikā prasības faktiski tikai pieaug – ja iepriekšējā periodā bija četras obligātas prasības, tad tagad jau septiņas. Tāpēc Komisijas solījumi par vienkāršāku sistēmu bieži vien neatbilst realitātei. Viņš piekrita Ārim Ādleram par tā dēvēto "supermenu" problēmu – NVO pārstāvji nereti spiesti pildīt nesamērīgi plašas funkcijas, kuras vienam cilvēkam nav iespējams kvalitatīvi apgūt. Liela daļa darba tiek veikta brīvprātīgi, un tas rada būtisku slogu.

Noslēgumā Gūtmanis uzsvēra, ka dažādu interešu grupu atšķirīgās prioritātes ir neizbēgamas, bet tajā pašā laikā tas ir arī sabiedrības spēks. Ja tiek nodrošinātas regulāras diskusijas un dialogi, iespējams panākt labākus sabiedrībai kopumā izdevīgus rezultātus.

Regita Zeiļa (2. diskusijas moderatore)

Moderatore Regita Zeiļa uzsvēra, ka diskusija nav noslēgusies, bet tikai sākusies. Viņasprāt, svarīgākais tagad ir stiprināt Latvijas un Baltijas reģiona kopīgo balsi Eiropas līmenī, neiestrēgstot savstarpējos "mazajos kautiņos". Viņa aicināja domāt par lielāku iesaisti un klātbūtni Eiropā, jo nākotnē konkurence par finansējumu tikai pieaugs.

Zeiļa norādīja, ka Latvijai jāstiprina kapacitāte projektu izstrādē un jāizmanto tās iespējas, kurās vēl ir daudz potenciāla. Viņa uzsvēra, ka Latvijas daudzveidība ir tās spēks, un šo spēku nepieciešams pārvērst par stratēģisku priekšrocību, kas palīdz aizstāvēt valsts intereses Eiropas līmenī. Tikai kopīgi strādājot un pārvarot fragmentāciju, iespējams panākt Latvijas sabiedrības ilgtermiņa labklājību un izaugsmi.

Iveta Kažoka (Providus)

Iveta Kažoka noslēgumā pateicās diskusijas dalībniekiem, moderatorei un auditorijai par aktīvo iesaisti. Viņa uzsvēra, ka Eiropas Komisijas jūlijā iesniegtais priekšlikums ir ļoti komplicēts – tajā ir gan pozitīvas lietas Latvijai, gan arī detaļas, kurās “slēpjas velns”. Tādēļ Latvijas uzdevums ir rūpīgi izpētīt dokumentu, identificēt riskus un sagatavot skaidru nacionālo pozīciju.

Kažoka norādīja, ka Ārlietu ministrija jau veido īpašu darba grupu, kas strādās pie Latvijas pozīcijas, taču arī pilsoniskajām organizācijām jābūt aktīvām un jāsniedz savi priekšlikumi. Viņasprāt, nākamie soļi ir divējādi: no vienas puses – detalizēta priekšlikuma izpēte un Latvijas interešu aizstāvība, no otras – sabiedrības uzticības stiprināšana, jo tikai caurskatāms un jēgpilns process spēs dot rezultātus un novērst plaisu starp sabiedrību un Eiropas Savienību.

Diskusijas noslēgumā Iveta Kažoka uzsvēra, ka pilsoniskās organizācijas, tostarp Latvijas Pilsoniskā alianse, centīsies koordinēt dažādu sabiedrības grupu bažas un vēlmes, lai tās nonāktu līdz diskusijās iesaistītajiem lēmumu pieņēmējiem. Paralēli līdzīgi procesi norisināsies arī ministrijās, kur katra no tām strādās pie sava tematiskā jautājuma, ņemot vērā, ka daudzgadu budžets sastāv nevis no viena, bet aptuveni divdesmit dažādiem dokumentiem.

Tika norādīts, ka jau 2025. gada novembrī varētu būt pieejams pirmais ieskicējums dokumentam *Latvija 2050*, kas kļūs par centrālo vizionāro ietvaru turpmākajām diskusijām. Šajā kontekstā būs svarīgi izvērtēt, vai saglabāt iepriekšējā Nacionālā attīstības plāna četrus lielos virzienus vai arī meklēt jaunas prioritātes, kas saskan ar Eiropas Savienības uz rezultātiem balstīto pieeju. Diskusija par to būs neizbēgami tehniska, taču tieši šādos jautājumos nepieciešams liels ieguldījums gan no ierēdniecības, gan no pilsoniskā sektora, lai nodrošinātu kvalitatīvu un saturiski pamatotu pienesumu.

Kažoka pateicās visiem, kas iegulda darbu šajos sarežģītajos procesos, uzsverot, ka šī sadarbība palīdz veidot pārliecību, ka nākotnes investīcijas Latvijā būs ar iespējami lielāku pievienoto vērtību. Viņa atzina, ka lēmums par jauno daudzgadu budžetu tuvāko divu gadu laikā netiks pieņemts, tomēr šobrīd ir sācies svarīgākais sagatavošanās posms, kurā jāiedziļinās detaļās un jāpanāk, lai Latvijas vajadzības un intereses tiktu saskaņotas ar Eiropas kopīgo vīziju.

Pasākuma noslēgumā viņa informēja, ka diskusijas ieraksts būs pieejams *Providus* mājaslapā, un pateicās gan klātesošajiem, gan tiešsaistes skatītājiem par aktīvo iesaisti un interesi. Diskusija tika raksturota kā sākuma punkts garākam procesam, kura mērķis ir nodrošināt, lai Latvijas sabiedrībai nākotnes investīcijas nestu maksimālu sabiedrisko labumu.
